

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

1816—1845

ის მოკვდა, მაგრამ არ არის მკვდარი;
მას მოიგონებს შთამამავლობა,
და მას უგალობს აწ წმინდა ქნარი.
აკაკი.

ზ. მთაწმინდელისა

თბილისი

არსენ კალანდიაძის სტამბა

1885

შ.პ.ა. 16-13541

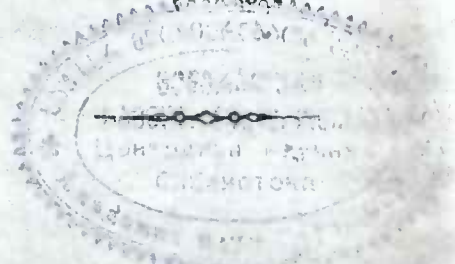
კ 30248
2

ნიკოლოზ პარათაშვილი

1816—1845

ოჰ, უგუნურება! ოჰ, საძაგლობა!
ის მოკვდა, მაგრამ არ არის მკვდარი;
მას მოთგონებს შთამამავლობა,
და მას უგალობს აწ წმინდა ქმნარი.
აჰაჰი.

ზ. მთაწმინდელისა.

თფილისი
არსენ ვალანდაძის სტამბა.
1885

Дозволено Цензурою г. Тифлисъ 4 февраля 1885 г.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

1816—1827.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი დაიბადა 1816 წ. 22 ნოემბერს, ქ. თბილისში. ნიკოლოზის მშობლები: მელიტონი მამა და მფემია ღვდა სამუდამოთ ოფილისში სცხოვრობდნენ. ამათ თანვიანთ საკუთარი სახლიც ჰქონდათ, ანჩხატის უბანში. ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების დროთ, მის ერთ ნათესავთაგანმა მოიგონა და დამიწერა 1816 წ. შემდეგი სიტყვა: რომ „ეს წელი საეკვოთ მიმანია და იმის დაბადების დრო უფრო 1817 წ. უნდა ეკუთვნოდეს, რადგანაც მე მქონდა ერთი წიგნი, რომლის ყდაზედაც თვით ბარათაშვილის დედის ეფემიასაგან წარწერილი იყო, თუ როდის დაიბადა ბარათაშვილი“ შემომპირდა: რომ ამ წიგნს ვიპოვნი და გადმოგმცემო; მეორე მისვლანე აღვიარა: „რომ ის წიგნი ველარ ვიპოვნე, ასე ვფიქრობ, რომ უეჭველად 1816 წ. უნდა იყოს დაბადებული“.

ამის შემდეგ გავიდა ორი წელიწადი და 1881 წ. გაზეთ „დროება“ში დაიბეჭდა პოსტ. მამაცაშვილისაგან შეგროვილი ბიოგრაფიული ცნობები ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ. მამაცაშვილიც ისევე განმარტავს, რომ ბარათაშვილი 1816 წ. დაიბადა. ეს რიცხვი მამაცაშვილის თვით ბარათაშვილისაგან შეუტყვია ხოლმე. მამაცაშვილი მისი ნაამხანაგარი პირია, თანამედროვე და კარგათ მცნობი ბარათაშვილის ყველა ნათესავებთანა. ამ წერილით უფრო განმტკიცდა ამ პირის მოსაზრება, თუმცა ზოგიერთებმა ეჭვი აღვიარეს და სხვათა შორის ვ. შიქელაძემ წერილიც დაბეჭდა ამავე წლის „დროება“-ში და განმარტა, რომ მამაცაშვილის ჰაზრი შემცდარი უნდა იყოს, რომ ვითომც ნიკოლოზ ბარათაშვილი 1816 წ. დაბადებულაო. ამის დასარღვევათ მიქელაძეს მოჰყავს შემდეგი:

მთავარ მართებლის არხივში მე ვიპოვე „საქმე“ (ДѢЛО
главнаго управленія за 1830 г. № 1154), სადაც მოხსენებუ-
ლია, რომ ათას რვაას ოცდა ოთხი ნიკოლოზ ბარათაშვილი
თორმეტი წლისა ყოფილა. ოჲუ ეს ასეა, ჰფიქრობს მიქელაძე და
შემდეგ ახსნიათ უმატებს, „მაშ ბარათაშვილი 1818 წ. უნდა
იყოს დაბადებული. ამ შემთხვევებში, ვგონებ, ჩემ-მიერ მოყუ-
ნით დოკუმენტს უფრო დაეჯერება, ვიდრე იმ ქვას, რომელიც
დაადევს ჩვენის მშვენიერის პოეტის გაყინულს გულს“ ამ შენი-
შენის შემდეგ დაიბეჭდა ძ. მამაცაშვილის წერილი: «ღრობის»
(237 ნომბერში) და დაარღვია მიქელაძის მოსაზრება. სხვათა
შორის ერთ ალაგას ასე სწერს:

„ჩემი ჰაზრით ბევრათ უფრო სანდობელია წარწერილი სა-
ფლაგის ქვაზე დაბადება ბარათაშვილისა, ვირემც არხივის ქალა-
ლი. ამისათვის, რომ საქართველოში 1819 წლამდისინ და უფრო
გვიანაც მეტრიკის ქალაღდები არ იწერებოდა, მაშინ, როგორც
დედმამას სურდათ ისე გამოართმეღდენ ხოღმე თავის დაბადე-
ბის მოწმობას მღდღელს, როცა შვილი სკოღაში მღსაცემი იყო,
წელიწადებს უკღებღდენ, რადგანაც პირვეღს კღასში მცირე
წლოვანი უნდა მიეცათ“. ამას შემღდეღ სხვა შენიშენებიც მოჰყავს
და თავის წინანღღღს ჰაზრს მტკიცედ აღღია. მღთ აღღაღს იმა-
საცა იმეორებს, რომ თვით ბარათაშვიღისაღდან ასე გამიღიაო, რომ
მე 1816 წ. დაღიბადღო. მამაცაშვიღის ცნობებს ჩვენ არ დაღუ-
ჯერებღით და უფრო არხივის დოკუმენტებს დავერწმუნებღით,
მაგრამ რა კი მამაცაშვიღმა ბარათაშვიღის საფლაგის წარწერაც
მოიყუანა და მეორეც თვითანაც მის მომსწრე პირია, ამიტომ
ჩვენც უფრო ამას ვერწმუნეთ და ზემოღ პირის მოხსენებსიი თანახმა-
თა ბარათაშვიღის დაბადების წღათ 1816 წ. აღენიშნეთ. ნი-
კოღლოზ ბარათაშვიღის დღდა, მღუემია, ზღ. მღრბელიანის ღღიღღღი
დაღ იყო, ზღ. მღრბელიანი ღღექსსაც მიუღღღენის ამ ქაღს, ჩემს დას
მღუემიას“ მამა მელიტონისა ძვეღღებური ქართვეღი კაცი იყო, შინა-
ურათ განათღებული, დღდასაც ასეთსაღე ასახეღებენ, ქართული
ძვეღი წიგნების და მოთხრობების კითხვა ერთობ უყუარღა თურმე.

ახალგაზღობის დროს ნიკოლოზს ბარათაშვილს ტატოს უწოდნენ ეს სახელი ყმაწვილობისას დაუჩქმევიათ მისთვის, ასე იცოდნენ ძველათ, მედიდურებით და ფუფუნებით გაზდილთ ქართველთ უმაღლესთ თავადის შვილებმა.

ბარათაშვილი ექვსი შვიდი წლის გამხდარა თუ არა მაშინათვე მისთვის შინაურად დაუწყებინებიათ სწავლა, სწავლა, რასაკვირველია წერა-კითხვა, ლოცვები, ქართული ძველი ზღაპრები და სიმღერები. შემდგომ ამის იგი მიუციათ მაშინდელს პალოუბნიანთ სკოლაში, ამ სკოლაში დიდი ხანი არ დარჩენილა ბარათაშვილი, მიზეზი ამისი ის ყოფილა, რადგანაც ეს სკოლა იმ დროის თფილისში მეორე სკოლა იყო, პირველი კეთილ-შობილთ სასწავლებელი და მეორე ეს, სადაც მომეტებული ნაწილი აზნაურის შვილები სწავლობდნენ; ამ სკოლაში სასწავლებლად თავადის შვილები იშვიათათ აძლევდნენ თავიანთ შვილებსაო, ამიტომ ნიკოლოზ ბარათაშვილიც მალე გაიყვანეს თურმე. ამ სასწავლებელში მასწავლებლად ხოფრონ მღვდელი ყოფილა, ხშირად მანერით რექტორიც დადიოდა, მღ. მართველოვი, (გრამატიკოსი) და იმ დროს სხვა გამოჩენილნი პირნიც. სკოლა სწორეთ ახლანდელს კალოუბნის ეკვლესიის მახლობლივ ყოფილა. შაგირდები თურმე ეზოში შეგროვდებოდნენ, ხაფხულში კარშს სწავლობდნენ და ხამთარში დარბაზში. ამ სკოლის მასწავლებლნი თავის დღეში არც პურსა და არც წყალს არ ყიდულობდნენ, შაგირდები რომ პურს მზიტანდნენ, ოსტატი გამართმევდა იმ პურს, გადასტეხდა შუაზე, ნახევარს თითონ დაიტოვებდა და ნახევარს შაგირდს მისცემდა. ახლა შუადლისას, დაუძახებდა შაგირდებს: სათითაოდ ზოგს კოკას მისცემდა, ზოგს ლიტრას, დაიჩვენებდა ყმაწვილებსა წყალზე წასასვლელათ და თვითონ მასწავლებელიც თან მიჰყვებოდა. ასე, რომ ხშირად ნიკოლოზ ბარათაშვილიც ყოფილა ხოლმე ამ ყმაწვილობაში.

1827—1835

პალოუბნიანთ სკოლის შემდეგ ბარათაშვილი მიუციათ მა-

შინდელს საკეთილ-შობილო სკოლაში. მამაცაშვილის სიტყვით ამ სკოლაში შესვლა 1827 წელს მიეწერება. სხვებიც ასევე განმარტვენ. პატარაობის დროს ნიკოლოზ ბარათაშვილი მეტის მეტი ანცი ყოფილა; გარეთუბანს, თავის ბიძასთან რომ მოვიდოდა, მასთან ყოფნის დროს, გარეთუბნის გლენკაცი შეიღებს ჩხუბებს აუტეხდა, მრავალთ სცემდა კიდევცაო, ზოგს თავს გაუტეხდა, ზოგს პირსა, ზოგს ცხვირ-პირი-დამ სისხლსაც ადენდაო, ზოგთ გლენებს აკოშკებსაც დაუმტერევედა, მაგრამ ხმის ამოდება არავის შეეძლო... ერთხელ ერთ გლენ კაცს ხმა ამოუღია, რომ ჩემს შვილს ნუ სცემო, თორემ მე ვიცი შენიაო, გინდა ტატო იყავ და გინდა ბატონიაო, ამის გამო შინაურებს ისეთი შეფოთი აუტეხიათ, რომ ბოლოს კინაღამ სულ აუნიავებიათ იმ გლენი-კაცის ოჯახში.

ბრ. მრბელიანს ერთობ ჰყვარებია პატარა ნიკოლოზი. საკეთილ-შობილო სკოლიდამ თითქმის ყოველ დღე ბრ. მრბელიანთან დადიოდა, სადილათ მასთან რჩებოდა, სადილის შემდეგ საღამოზედ მიდიოდა თავიანთ სახლში, ანჩხატის უბანშია ერთხელ ყბახზე ცხენს აჭენებდა თურმე, ამ დროს ცხენს ერთობ მარცხად მადმოუგდია, მაგრამ ენებით კი არ უენია; ბრ. მრბელიანსაც ხშირად მიჰყვანდა თურმე სასეირნოთ, როცა კი წავიდოდა საღმე სასეირნოთ. ღლესაც ცოცხალნი არიან ის პირნი, რომელთაც კარგად ახსოვთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის მისვლა-მოსვლა მ. ბრ. მრბელიანთან. ცხენზე ჯდომა და სხვა ამისთანაებში ბარათაშვილი მარდი ყოფილა და გაწერთიანილი, სირბილში და ბურთაობაშიაც მეტის მეტი ჩქარი ყოფილა, ამხანაგებში კი ჭინჭყლიანი. უნდა განემარტოთ, რომ ეს ჭინჭყლიანობა და ამასთანავე მედიდურობა იქილამ უნდა დაბადებულიყოს მასში, რადგანაც მას ერთობ ფაქიზათ უვლიდნენო, როგორც სიყმის შვილს, შინაურებსაც დიდათ ჰყვარებიათ, განსაკუთრებით დედას. პატარაობის დროს, ბარათაშვილს ქართული ტანთ-საცმელი სცმია, თვით სკოლაშიაცა, თეთრი მაულის ჩერქესკა, თავადური პატარა ლურჯი ქუდი, პატარა ხანჯალი, ვე-

რცხლის ქამარი-ბუზმენტთან, გარდა ამების შემოსილი ყველა იმ ნივთებით, როგორათაც მაშინდელს თავადის პატარა შვილებს რთავდნენ და აცმევ-ხურავდნენ. პანსიონში პანსიონის მუნდერი სცმია. — საკეთილშობილო სკოლაში ბარათაშვილი მეტის-მეტი კარგად სწავლობდა, უმეტესად განსხვავებით იყო ამხანაგებში, მაგრამ ცოტა ქარიანი იყო. მამაცაშვილი ასე განმარტავს ამის შესახებ: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი სკოლაში კარგათ სწავლობდა, ამხანაგებში პირველი იყო თავის მხიარულის სახით, ხასიათით, სიმარდით, პირველი მოტანცავე იყო, საკუთრად ლექურისა, ყველასაგან საყვარელი ამხანაგი“ სწორეთ ასევე განმარტა ბარათაშვილის ნაამხანაგარმა და სკოლაში ერთად ნამყოფმა ლუკ. ისარლოვმა, რომ ბარათაშვილი მეტის-მეტი მოტანცავე იყო, მოთამეშეო მარდი, ცკვიტი, დიდი ნიჭიერი. ამ გვარი სიმარდის მეოხებით 1832 წ. კიბილგან გაღმოვარდნილა და ორივე ფეხები დაუმტვრევია, ბოლოს დიდის წამლობით მოუტრჩენიათ. მაგრამ შემდეგ ისე მარდათ ველარ დადიოდა. სკოლაში ერთობ გარგათ სწავლობდა. სკოლის სხვა თავის ამხანაგებში პირველი იყო. შეორეს გარდმოცემით, სკოლაში ქართული წერა-კითხვა ჰყვარებია.

მამაცაშვილი სწერს, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილმა აღრე დაიწყო ლექციების წერა, ზოგი ერთი ლექსიები დაწერილია მაშინ, როდესაც ის საწავლებელში იყო, ბევრი იმის ლექსები დაკარგული არიანო, რადგანაც მაშინ ბეჭდავ არ იყო ჩვენშიო. ლექსების შესახებ ლ. ისარლოვმაც განმარტა, რომ ბარათაშვილი ლექსებს სკოლაშეე სწერდაო. ბარათაშვილს ბევრი თავის ლექსები ისარლოვასათვისაც წაუკითხავს. მე ბევრისაგან გამიგია, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილს ბევრჯერ უთქვამს, რომ „ბედი ქართლის“ შინაარსი სკოლაში ყოფნის დროს დამეზადა თავშიო, მე იქვე განვიძრახებ ამის დაწერა, რამდენიმეჯერ დავწერე კიდეც, მაგრამ არ ვაჩენდი, ვიდრე გვარიანად არ შევამუშავებდიო. მზავალჯერ, ბარათაშვილს თავის ზოგიერთი საკუთარი ლექსებიც უარი უყვია ხოლმე, რომ ეს და ეს ლექსი მე არ დამიწერიაო. რასაკვირვე-

ლია იმ შემთხვევაში, როცა უფროსნი ჰკითხავენ, რომ შენ ლექსებს სწერავო? იმ დროში ასე იყო, განმარტა მანტანგ მორბელიანმა, ახალ გაზღობისაგან ლექსების წერას კი არ საკურობდნენ, არამედ აპელაციების წერასო. მრთხელ გაჯავრებულმა ბიძა ჩემმა მოხვეტა ჩემი ქალაქლები, ლექსები და სულ ბუხარში შეყარა, ცეცხლი წაუკიდა და მე კი დამიყვირა, რომ ამის წერას კი ნუ სწალობ, აპელაციების წერა ისწავლეო. ამანების წერას მაშინ მიტო საკურობდნენ, რომ თავად აზნაუნაურობაში დიდი დავი დარაბები იყო ატეხილი, ჩხუბები და საჩივრები, მაშინდელი მშობლებიც თურმე სულ იმას ეჩხუბებოდნენ შეილემს, რომ რუსული ისწავლეო, სკოლის მასწავლებლებსაც სულ ამას ეხვეწებოდნენ თურმე, რომ ჩვენ შეილემს ქართული ენის სწავლა შინაც ეყოფათ. მართველობა ამისთანა თხოვნებს ყურადღებას არ აქცევდა და ყველგან ასწავლიდნენ ქართულს ენას.

მამაცაშვილს სიტყვით, ნიკოლოზ ბარათაშვილს 1833 წ. გაუთავებია მაშინდელს საკეთილშობილო სასწავლებელში სწავლა. ბარათაშვილის კურსი პირველი კურსი უნდა ყოფილიყო ამ გემნაზიაშიო. მეორეც ასევე განმარტა. ეს გემნაზია მაშინდელის საკეთილშობილო სკოლიდამ გადააკეთეს. დღეს პირველ კლასიკურ გემნაზიათ წოდებული.

1835—1845.

სწალის გათავების შემდეგ ახალიგაზდა ნიკო ბარათაშვილი პირდაპირ შინ დატრიალებულა; მცირე ხნის შემდეგ — ის შესულა სამსახურში მაშინდელს საქართველოს უზენაეს სამართველოში (Экспедиция суда и расправы верховнаго Грузинскаго правительства, შემდეგ Палата уголовного и гражданского суда.) როგორც მის ნაცნობები ამბობენ 1837 წ. ნიკოლოზ ბარათაშვილი უკვე სტოლნაჩალნიკათ ყოფილა ამავე სასამართლოში. შეკველი საგანია,

რომ ბარათაშვილი ერთ წელიწადში ვერ იშოვნინდა სტოლ-ნა-
ჩაღნიკობას, ამიტომ უეჭვოდ ეწრმუნდებით, რომ იგი სწავლის
გათავების შემდეგ პირველს წელიწადსვე უნდა შესულიყოს სამსა-
ხურში. ნიკოლოზ ბარათაშვილის ერთობ კაი მეგობრობა
ჰქონია თავის ამხანაგებთან, როგორათაც სამსახურში მყოფებ-
თან, აგრეთვე გარეშე მეგობრებთანაც, ყოველთვის და ყოველგან
ნიკოლოზ ბარათაშვილი პატივ-ცემული პირი ყოფილა, შეველან
დიდი სიყვარული ჰქონიათ მის, სკოლიდამ გამოხელის შემდეგ
ნიკოლოზ ბარათაშვილს ევროპიული ტანთ-საცმელი ჩაუტყვამს,
ჩაღის ქუდი დაუხურნია, ასე ჩაცმულ დახურული ერთხელ ძე-
რესელიძესაც უნახავს ანჩხატის ეზოში.

სამართველოში ნიკოლოზ ბარათაშვილი ერთობ სამართ-
ლიერად განაგებდა, ქაღალდების გადაწერა ერთობ მალე იცოდა,
არა საქმეს არ გააჩერებდა დიდ ხანს. ამის დროს-კი ერთობ შოდე-
ბული იყო საქართველოში მოქრთამობა, ხალხი ახალ სამართალს
და სამართველოს წესებს არ იცნობდა და იმ დროის მოხელენი-კი რა-
საც მოისურვებდნენ იმას ჩადიოდნენ. განსაკუთრებით შრთამების
აღება და გლეხთა შევიწროება. ბარათაშვილი კი ამამებისაგან ერთობ
შორს მდგარა და როგორც გამოიგია, ამან არც ქრთამის აღება
იცოდა და არც სხვა რამ ამისთანაო. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აი სწორეთ
ასეთი ერთგულება უნდა გამხდარიყოს მიზეზათ ბარათაშვილის
ქვემო ქვეყნებისაკენ გამწესებისა. შრთმა მოხუცებულმა, რომე-
ლიც ბარათაშვილს კარგათ იცნობდა, განმარტა, რომ ბარათა-
შვილი კაი ხასიათის იყო, ამის სიტყვით ცხარე შეხედულობა
კი ჰქონია. მოსამსახურეებს თავს არ უყადრებდა, ლაპარაკში ან
სხვა რამეში, თუმცა ხშირად არც შათ შეაწუხებდა ხოლმე,
რომ აი ეს მომიტანე და აი ისაო. მაგალითად: როგორც პი-
რის დაბანა, ჩექმების დაწმენდა და სხვანიო. მოსამსახურებთან
თავის გაყადრება და ლაღობა კი არ სცოდნია, მაგრამ მის ნა-
ცვლად სხვებრ არ იყო მედიდური, სხვა თავადის შეილღებინით
ამას არ უყვარდა კნიაზ! ანიაზის! ძხილი და შათებრ თავის
გამოჩენა. მეორემ განმარტა: ნიკოლოზ ბარათაშვილი თავის

მეგობრებში ჩინებული ხუმარა ყმაწვილი იყო, უყვარდა ოხუ-
ჯობა, სეირნობა, განსაკუთრებით ობაში, სიონობას, ანჩხატობას,
შაშუეთობას, მამადავითობას და კვირაცხოველობას. ღამის თევას
უსიკვდილოთ დაესწრობოდა, თავის ამხანაგებით მთელს ღამეს
ლხანითა და ქეიფით გაატარებდნენ. სიმღერებიც ჰყვარებია, განსა-
კუთრებით ალექსანდრე შავჭავჭავაძის და ბესიკის, მაგრამ მღერა კი
არა სცოდნია. ქეიფის დროს ყველა ტატოს ეძახდაო. ჩვენის
შეძლებისდაგვარად უნდა განვმარტოთ, რომ ბარათაშვილის დრო
მეტის-მეტე ბნელი დროა. ამ დროს ქართველებში არ იყო წი-
გნის ბეჭდის საქმე. როდესაც ერთი უბრალო ანბანი, ერთი უბ-
რალო სახალხო საკითხავი წიგნიც არ მოიპოვებოდა მთელს
საქართველოში. მაშინდელს ქართველებს ამისთანა საქმეები სუ-
ლაც არ ეპიტნავენოდათ; არც ერთ მათთაგანმა ერთი უბრალო
ანბანის გამოცემასაც არ მოჰკიდა ხელი და თავიანთის ქეიფის-
თვის კი ორი ათას თუმნობით ხარჯავდნენ. ესენი მხოლოდ
დღე და ღამ ქეიფზე ჰფიქრობდნენ, ყოველს მხარეში, ყოველს
კუთხის ბაღებში მხოლოდ ქეიფი ჰქონდათ გამართული, ყოვე-
ლის კუნჭულიდამ მხოლოდ დალიესი და კიჭინის ხმა გამოისმო-
და. ორი კაცი რომ ყოფილიყო სადმე, ესენი მაშინვე იმაზე
დაიწყებდნენ საუბარს: **თუ** დღეს რა ესქამოთ, ამაღამ სად
ვიქეიფოთ, რომელი მეზურნე წავიყვანოთ, ანუ რომელი მეარგნე
თავის პატარა მოთამაშეებითაო და ათასი კიდევ სხვა ამ
გვარ საძრახისი საქციელნი, რაისა გამო უეჭველია ცუდი შე-
დეგიც უნდა მოჰყოლიყო მათს ცხოვრებას, ეს ასეც იქმნა.
მამულ-დედულები ხელიდამ ეცლებოდათ თავიანთის უგზო
ცხოვრებისაგან და იმათ მამულებს იძენდნენ სხვა-და-სხვა წურ-
ბელა მდიდარი ჩარჩები. ბოლოს საქმემ იქამდის მიადწია, რომ
ასტეხეს ერთმანეთში ომები, მამულების დაყიდვა, ძველი ოჯახე-
ბის დარღვევა და გაყოფა რასაც შემდეგ მოჰყვა ბევრი რამ ცუ-
დი. აი ამ დროს ეხება **მ. მრბელიანი** ერთ ლექსში: — „ზოგ-
თა თვის ქონება ბითურ ცხრაში წააგეს და თავისი ცოლ-შვი-
ლი მშიერ-მწყურვალ დააგდეს!“ ქეიფისა და ღვინოში ჰყუჟმა-

ლაობას გარდა ყომარბაზობაც შორს იყო წასული, ხლუსტი, ბითური ცხრა, ყომარი და სხვანი.

იმ დროებას ერთის მხრით მეტის მეტი ლამაზათ გვიხატვენ იმ დროის მესიმღერე და მელექსენი თავიანთის სასიმღერო და საარშიყო ლექსებით. ამ გვარ დამამცირებელ და საზიზღარ ზნეობას ისეთი ფართო გზა ჰქონდა ძველადგანვე მიცემული, რომ იმ დროის მელექსენი და მწერლები, მხოლოდ აშუკი ბუღბუღებისა და ვარდებისთვის დნებოდნენ. ამათ მარტო მუხამბაზები აგონდებოდათ, ყათაები, გაფები და სხვა ათასი კიდევ ამისთანანი. იმას კი არ ჰკითხულობდნენ ეს დალოცვილები, რომ სხვებსაც ემღერებოდათ თუ არა? ამასთან იმათ საქმე არ ჰქონდათ და ამიტომაც მოხდა, რომ მაშინდელმა მწერლებმა სრულიად ვერ აღბეჭდეს თავიანთი ნაელი, ჩვენ არც იმას მოვსთხოვთ მათ, რასაც დღეს ვაკეთებთ ჩვენ, მაგრამ არც ის ეპატიებათ იმათ, რომ იგინი სხცოვრებდნენ ისეთ დროს, როცა თვის თანამედროვე დაბალ ხალხში ბატონ ყმობა არსებობდა და იმ არსებობის დროს კი ჩვენმა მწერლებმა კრინტი, სიტყვაც არ დასძრეს მასზე. საკვირველია ჰეშმარითად! ხალხი ბატონ-ყმობისაგან იჩაგრებოდა, ხალხს მონება სჩაგრამდა და ესენი კი ამ დროს განცხრომით განისვენებდნენ ტახტზე და მღერობდნენ ათას ნაირ მუხამბაზებსა. ამათთის დედა მიწის ზურგზე ამის მეტი სხვა არა იყორა საჭირო. აი ამისთანა საზოგადოებაში იმყოფებოდა და ტრიალებდა „სული ობოლის“ და „ბედი ქართლი“ს დამწერი ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ღიღი სულგრძელებსა უნდა ჰქონიყო მასა, რომ არ აჰყოლოდა იმ დროის ათას ნაირს საძრახი რამეებსა და იმ მწერლებს, რომლებსაც ამ სოფლის დიდებათ თეჯლისების, ყათაების, დასტულალებს და მუხამბაზების წერა მიაჩნდათ.

II

ზოგი ერთა განმარტვით, სადმე რომ კრება ყოფილიყოს და იქ ბარათაშვილი დაწრებიყოს, ეს მაშინათვე თავისებურს ოხუნჯობას ასტეხდაო! ამის სიტყვა პასუხი და ყოველი აღმონაქმენი თურმე მეტის მეტის სისწრაფით იფინებოდა მაშინდელს ცუდულელა და ხასიათით ზარმაც ქართველობაში. მუნდა ესტევათ, რომ მაშინდელს მდიდართ პირებთან პირველ ხანებში ბარათაშვილიც ერთობ ახლოს მდგარა, ესეც მათსავე ყოფილა გატაცებული ეშხიანის თვალებისაგან, ბროლის დაწვებისაგან და წითელი და თეთრ უმარილით დათუთხნილი სახეებისაგან, ამას თურმე ერთის ქალის ჳორი მეორესთან მიჳქონდა, მეორესი მესამესთან და ამ მიტან მოტანით ხშირად საშინელ ჳორებსაც სტეხავდაო. რაისა გამო მ. შრისთაფმა აი ამაზე დასწერა თავის ლექსებშიო, რომ „აი ჩენი მეჳორე კიდევა შემოვიდაო“ და სხვანა ~~საგანი~~ საგანი სწორეთ უეჳვოთ აღიარა მ. მრბელიანმა, ამან განმარტა: ჩვენ როგორ მოვიტუიჳრებდით, რომ იმ ცუდლუტს, მეჳორეს და ქალების ამყოლის ქარიან ნიკოლოზ ბარათაშვილს ისეთი ნიჳი დი პოეტური ძალა გამოეჩინა, რაც შემდეგ აღმოსჩნდა მასშიო, ჳოგნი იმასაც უწყიან, რომ ამ გვარი ჳორიკანობა, ცუდლუტობა და ცელქობა ბარათაშვილში დიდხანს არ გასტანაო. იგი მალე მოისპო მასში და მაშინდელის ქართველთ ბედოვლათურს ყოფა ქცევას ერთობ მალე აუქცია გზაო.

მუნდა განმარტოთ, რომ ამ გვარ სენთან ნიკოლოზ ბარათაშვილი მოშორებული ყფილა და ერთობ შორს მდგარა. ამის გულის სატრფო სულ სხვა ყოფილა, სხვა მიზანს და სხვა შეხედულებანი ამაზე თვით ბარათაშვილიც განმარტავს თავის ლექსებში. იგი თითქმის განმარტოებული პიარია, თუმცა თითო ოროლა სხვანიც ყოფილან, რომელთა რიცხვში შესანიშნავი ადგილი პ. იოსელიანს და დ. შიფიანს ჳსჳერიათ. მრთხელ სა-

ცალა კრება ყოფილა, ამ კრებაზე დასწრებიან შრავალნი, აქვე ყოფილა ბარათაშვილიც. კრებაზე ბარათაშვილს თავისებური ოხუნჯობა დაუწყევია, შემდეგ სხვებიც აპყოლიან. მრთს წვერთაგანს ერთხელ უკითხავს ნიკო ბარათაშვილისაბრის:

— ნიკო, ამბობენ და გამიგონია, რომ ყოველ სულდგმულს, მიწიერს, ცისიერს და თუ სხვებს, რომ ყველას თავის საკუთარი ღ... ჰყავსო.

— მერე, რა გნებაეს? კითხა ბარათაშვილმა.

— მე ისა მნებაეს, რომ გკითხო შენ, თუ ვირებსაცა ჰყავსთ თუ არა?

სწორეთ მოგახსენო, მაგისი მე არა ვიცირა, ჰკითხეთ (და მიიშვირა ხელი პ. იოსელიანზე) ემაგ ბოლ-ასლოეს, მაგას ეკოლინება! მიუგო ბარათაშვილმა. ამ კრებაზე იოსელიანს წაუკითხავს ერთი თავის ისტორიული წერილი, გათაეების შემდეგ უთქვამსა: ყმაწვილებო! ისტორიის შესწავლას მიჰყევითო, ჩვენ გვინდა სწავლა * ~~მეტი~~ იოსელიანი ამას ამ ორმოცი წლის წინეთ იძახდა, როცა ქართულს ენაზე ერთი ისტორიული წიგნიც არ იყო, მაგრამ უბედურება იმაშია, რომ დღეს, ამ მეცხრამეტე საუკუნის დამლევს, როდესაც ისტორიული წიგნებიც სოკოსავებ იბადებიან, ამ დროს ჩვენი მწერლებიც იმას ჰქადაგებენ, რომ საქართველოს ისტორია, ისტორია და კიდევ ისტორია უნდა შევისწავლოთო. მსენი საზოგადოებასაც აღგენ და ათას ნაირი დამძალი წიგნების ბეჭედსაც აპირებენ, ამას მხოლოდ მისთვის, რომ ძველია და ძველის სახელის აქვს. მსეც სამსახურია! მაგრამ უმჯობესი სამსახური იქმნებოდა, რომ ამ ვაჟბატონებს-მკვდრების ცაში აფრენა დაეტოვებინათ და ცოცხალთ კვალს გამოსდგომოდენ... ზამიგია, რომ სწორეთ ასეთივე ოხუნჯობა შემთხვევით ერთხელ მგზავრობის დროს. ბარათაშვილისა და ერთსაც სხვას აუტეხნიათ განძრახ, რომ იოსელიანი გიყიო, საცა მივილოდნენ თურმე, მიკიტანხანაში, ან ფოშტებში, მოსამსახურეთ ეუბნებოდნენ, რომ აგერ აის აწოწილი ულვამ მო-

პარსული და დიდს საყელოიანი კაცი გიჟია და უფრთხილდით, რომ არა დაგარტყათრო, მთელს მგზავრობაში, იოსელიანს თურმე ერთობ ერიდებოდნენ მიკიტნის მსახურნი, საცა კი იოსელიანი მათხოვდა რამეს, მოსამსახურე რომ მიუტანდა, შორილამ მიაწოდებდა და შეშინებული გაქცევით მოშორდებოდაო. ბარათაშვილი და თავის მეგობარი კი შორიდგან უცქეროდნენ სერის და იცინოდნენ თურმე. იოსელიანს წინეთ კი ვერ შეუმცნეეია ესა და შემდეგ კი შეუტყვია ყველაფერი, მიჰყოლია და ბარათაშვილი და თავის ამხანაგი საკმარისად დაუთანძღავს. იოსელიანს ძალიან ბევრი უჯავრია ამაზე, თავისებურის ენის კილოთი და ლათინური და ბერძნულ ფრაზებით.

ძოს. მამაცაშვილი განმარტავს: რომ ერთხელ საუბარი გქონდა ჩვენა, საუბარზე სხვათა შორის ლაპარაკი ჩამოვარდა: მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულზე. ამ ლაპარაკის დროს, ნიკოლოზ ბარათაშვილს თავის მხიარული სახე შეუცვლია.

დიდ ხანს უვლიათ თავ ჩალუნული და ბოლოს მოწყენით განშორებიან ერთმანეთს.

ბრ. მრბელიანიშა განმარტავს: შესანიშნავი ყმაწვილი იყო ბარათაშვილი; უდროვით გაფუჭდა, უმურაზოთ. ნიკოს სერიობადაც უყვარდა, თამაშობაშიაც ხშირად წავიღოდა ხოლმე თავის ამხანაგებით ნარიყალისკენ, ძრწანისის ბაღებისკენ, მამადავითის მახლობლივ დროებას ატარებდნენ ხოლმე. იმას რომ ეცოცხლა შესანიშნი მოღვექსე იქმნებოდაო. ბარათაშვილის დრო, როგორც ზემოთაც მოვიხსენეთ, არის ისეთი დრო, როდესაც ქართველ მოწინავე პირებმა თითმის შინათა და გარეთაც კი დასთმეს ქართულ ენაზე ლაპარაკი და მწერლობაც. არ იფიქროთ, რომ მაშინდელ მთავრობას აეკრძალა მათთვის, მთავრობა პირიქით ეხმარებოდა კიდევ და 1852 წ. როცა ბ. შრისთავემა „ციცქრის“ გამოცემა დაიწყო, ჯიჯტრის და იმის სასარგებლოთ წელიწადში 7000 მანეთამდის დაუნიშნა, შემდეგ კი მოესპო. მთელი ამ საუკუნეს ნახევარზე მეტი ისე გავიდა, რომ ქართველ მოწინავე თავადის შვილებმა ერთი უბრალო ან-

ბანითაც არ ისახელეს ერთი უბრალო ანბანის გამოცემაც კი მართებლობას უხდებოდა ტვირთათა, ჭიდრე ივ. ძერესელიძემ არ მოჰკიდა ხელი „ცისკრის“ განახლებას და ყველა საჭირო პატარა ბროშურების ბეჭედვას. მაგალითად: როგორც ანბანის, კალენდრის, ჟურნალის და პატარა ლექსების. ამ დროის ობილისში მყოფ სომხებში კი წიგნები წიგნებზე გამოდიოდა, გაზეთი და ამასთანავე თითქმის ყველა მეცნიერების შესახებ მდაბიურათ სჯიდნენ ხოლმე. არ დარჩა მეცნიერება, რომ მის შესახებ სომხურის მდაბიურის კილოთი არ განემარტათ, ამ დროის ქართველი მოწინავე პირნი კი მხოლოდ უზრუნველად ცხოვრებას უხდებოდნენ.

ბარათაშვილის ახლო მეგობარ პირებათ მ. ორბელიანს ასახელებენ, ლევან მელიქოვს. ზრ. ორბელიანს. ძ. მამაცაშვილს, ზრ. რჩეულოვს, (თამარ ბატონიშვილის დამწერი) პ. იოსელიანს, ალექს. შავჭავაძეს. ზიორგი შრისთავს და სხვათაც მრავალთ უმაღლესთ პირთა, რომლებთანაც მისვლა მოსვლაც ჰქონია, განსაკუთრებით ალექსანდრე შავჭავაძესთან. ზამიგონია, რომ ბარათაშვილმა თავის პოემა „ბელი ქართლის“ ალ. შავჭავაძის სახლის ბანზე წაიკითხაო. მხლა რომ პარიჟის სასტუმროა.

ძ. მამაცაშვილი სწერს, რომ ერთხელ კრება გვექონდა ბარათაშვილის სახლშიო, რადგანაც იმ დროს, საქართველოს ხერხიანი ისტორია არ გვექონდა, ჩვენ განვიძრახეთ მისი დაწერა. გავიყუდით რამდენიმე ნაწილათო. პ. იოსელიანისთვის შრისტეს წინა დროების ისტორიის დაწერა მიუხდევიათ, სხვებსაც ასევე გაუნაწილებიათ. მამაცაშვილი იმას კი არ საზღვრავს, თუ ბარათაშვილმაც აიღო რამ საუკუნის ისტორიის დაწერა თუ არა. ამის შესახებ თ. ზ. ორბელიანსა ვკითხე, მაგრამ იმან ლაიარა, მე არ მახსოვსო, ჰკითხე თვით დამწერსო. ამ დროს შევიტყე კიდევ აი რა:

1852 წ. რომ ზ. შრისთავმა „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო. ამ დროს ნიკო ბარათაშვილის ნაწერები „ცისკრის“ რედაქციაში გარდაუკიათ დასაბეჭდათ; ამ დროს „ცისკრის“ ზოგიერთ წიგნებში დაბეჭდილია რამდენიმე ლექსი 1853 წლის ბოლოს კი, რაკი „ცისკარი“ დახურულა, ბარათაშვილის ლე-

ქსები და ლეზვეიცის ტრაგედია „Юлія тарешісіа“ ზრ. მრბელიანისთვის გარდუციათ. რამდენიმე ხნის შემდეგ, რაკი „ცისკრის“ განახლებაზე ლაპარაკი დაუწყებიათ ივ. პერესელიძეს და ალ მრბელიანს მიუღია და ლეზვეიცის ტრაგედია კი საგინოვის პირველ მეუღლესთან ყოფილა დატოვებული. რამდენიმე ხნის შემდეგ ალ. მრბელიანს ზრ. მრბელიანისთვის დაუბრუნებია ბარათაშვილის ნაწერები და 1857 წ. როცა პერესელიძემ „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო, მაშინ თითო თითო ლექსი ურთმევია, საკუთრივ ბარათაშვილის ხელთ ნაწერებიდამ და „ცისკარში“ უბეჭდავს. ხელთ-ნაწერს-კი ისევ უბრუნებდა ხოლმე. ზ. მრბელიანს. რადგანაც ამას სურვილი ჰქონია, რომ ბარათაშვილს ხელთნაწერები დაეცვა.

1878 წ. თ. ზ. მრბელიანს მე ვსთხოვე, რომ იქნება ბარათაშვილის სურათი მოიძივოთ სადმე, ჩვენ გესურს, ლექსების გამოცემაში დაბეჭდოთ მეთქი. მის სურათი მგონი იმის დას უნდა ჰქონდესო, ქართლში, მსნის ხეობაზეო. წერილს მივსწერო. ამაზე იმ დროის ვაზეთ „დროება“ შიაც დაესწერე და მივმართეთ მრავალთ თხოვნითა, რომ თუ ვისმეს აღმოაჩნდებოდა სურათი გამოეგზავნათ ჩვენთვის, მაგრამ არ საილამ რა იქმნა და ზრ. მრბელიანსაც უარი მოსლოდა, რომ ჩვენ არა გვაქვსო.

დ. მამაცაშვილის სწერს, რომ ბარათაშვილს ერთი პოემა ჰქონდაო, რომელსაც სახელად „ივერიელი“ ერქოვო. ეს პოემა ბარათაშვილს ჩემთანაც წაუკითხავს რამდენჯერმეო. ამ პოემაში აღწერილია ქართველების მდგომარეობა მეათე, მეთერთმეტე და მეთორმეტე საუკუნოებში. ამ პოემების შესახებ ჩვენ შემდეგი ვიცით:

1878 წ. თბილისში გაიყიდა შიორგი ჩიქოვანის მდიდარი ბიბლიოტეკა, ეს წიგნები იყიდეს იარბუკის მეწერიძეებმა; ფუფობით. ეს წიგნები მეც ვნახე, საბლამაც ამოვაჩიე რამდენიმე ხელთ ნაწერი წიგნები და ვიყიდე, ეს ხელთ ნაწერი წიგნები ახლანა წერაკითხვის სემართველოს ეკუთვნის, რადგანაც ჩემი მრავალ-რიცხოვან ხელთ ნაწერი წიგნებს ბიბლიოტეკა მათ

დაუთმე. ამ ჩიქოვანის წიგნებში ძალიან ბევრი სიგელ გუ-
ჯრები იყო, მეთვრამეტე საუკუნის დოკუმენტები, ბორჯღის
პატრი ტულუკაანთ ღვეითასაგან ნათარგმნი თომა ქემფელის წიგ-
გნი, მრავალიც სხვა ხელთ-ნაწერები, ამას გარდა, რომში და-
ბეჭდილი ქართული წიგნები და იმასთანავე მოხსენება პატრი
ტულუკაანთ ღვეითასი, თუ მან რა წვალებით არ დაარსა რომ-
ში ქართული სტამბა 1751 წ. და თუ როგორის წვალებით არ
სთარგმნიდა ლათინურიდან წიგნებსა და ბეჭდავდა ქართულათ. ამავე
წიგნებში მე მოვიპოვე ბარათაშვილის ლექსები, თიხქმის ყველა
ის ლექსები, რაც კი დაბეჭდილნი არიან. ამავე ძველს წიგნებში
ერთი ერთი ძველი რალაც პოემა, რომელიც „ივერიელთა“ სა-
ხელწოდებითი წიგნობდა, მაგრამ ბოლოზე კი არ ჰქონდა მიწერი-
ლი დამწერის სახელი, ეს პოემა 20 კაპ. მაძლრა მეწერიძალემ,
მაგრამ მე ფული ძალად მეყო და ვიდრე მეორედ ჩავიტანი დ
ვიყიდლი, იქ უკვე სხვას ეყრდნა მაშინ არ ვიცოდი თუ ვისი
იყო ის პოემა, ან ის მაინც მცოდნიყო, რომ ბარათაში-
ლსაც დაუწერია ერთი ლექსი, სახელწოდებით „ივერიელნი“
მაშინ როგორ დავარგავდი მას, მაგრამ ეს მე არ ვიცოდი.
მინ იცის, იქმნება ბარათაშვილისაც იყო, იქნება არა. ბარათა-
შვილის „ქართლის ბედის“ მეორე გვერდზედ მიწერილი იყო
ერთი პატარა ლექსი, საკუთრივ ბ. ჩიქოვანის ხელით, რომელიც
სიტყვით სიტყვა მომყავს აქვე შეუცდომლათ:

„ბედა ქართლისაკი გვიმტვიცნებ: ტფილისს მამადასანს-მომსკრელად;
მუნ ცისასი კართა განღებულთ—იუდიით. აღსაფხრობელად.
მეფის ირაგლის მსხეობას, სიბრძნით ქართველთკის მზრუნველად;
სოფლიძონ მსაგულს, და სსხუა გვამთ. ერთგულ მამულის მკაბულად;
მშკენიუქსს შემკობილად, მოგუითსრობ. ჭარბთა — გალობით;
გალობა შენი, დაბლაღულს (?) გულს-ჭბაღთავს, შენდს საღმობით;
გულთა მხილაკი გულთ ჭხედავს, გულთა მსხვერპლთ თანხმობით;
რადგანაც დედათაგ აწვე... ჩრდილოდა ქარი მსაღობით.
ვინცა შენი მწერავი, ჟურია ეძღვნას, მადლობა;
ნიჭთ, ღვაწლთ, მოღვესეთ, ჭარბთათვას, უხსნა და უცხა ჩრდილოდა“

თუბცა მდებარე — ქართული, — ქმეტობს ზე ზოგან თქმულება;
გარნა უცსა, გარგია, — ამ გვარ ქმული შვილობა.

თ. გ. ჩიქოვანი.

1843 წ. ქ. თფილისი იქვე მიწერილ იყო შემდეგი:

„ლეკი ესე, ზედი ქართლის“ ჯერეთ 1840 წ. მქონდა
გადაწერილი და შემდგომ რა სრულიად გადავწერე, მაშინ ჩემ
მიერ წარწერილი ლექსი ნიკ. ბარათაშვილზე აქვე ზედ დავსწერე“
ის დრონი რომელიც იწყება ბარათაშვილის ასპარეზზე გა-
მოსვლით, ეს არის 1835 წლიდან 1845 წ. ასასწავლებლიდან გა-
მოსვლის შემდეგ ბარათაშვილი 1844 წ. თითქმის ფეხ-უცვლელ-
ლათ იმყოფებდა საქართველოში. ბარათაშვილს, მართალია უმა-
ღლესი სწავლა არ მიუღია, მაგრამ იმ დროის ქართველ-ყმაწვი-
ლებში თითქმის პირველი ყოფილა. ამ ხნის განმავლობაში და
საქართველოში ყოფნის დროს, ბარათაშვილის უმთავრესი საგა-
ნი და სატრფიალო სიყვარული შესახებ ქართულ მწერლობაზე
ყოფილა. არსად ისე კრება არ გათავდებოდა თურმე, რომ იქ
ბარათაშვილს მშობლიურ მწერლობაზე ლაპარაკი არ ჩამოეგდო,
მწუხარებით არ განემარტან იმ დროის შესახებ და არა ეთქვა-
რა. ეს მის წერილებიდანაც სჩანს. იმ შეუმჩნეველს დროში,
როდესაც ბარათაშვილი თავის „კობალი სულივით“ იმყოფე-
ბოდა და ნაღელით საესე დამხვრდა თავის უთვისტომობასა და
მარტოობას, ამ დროს მას ესეთი თანამედროვე მეგობარ მწე-
რლები ეხვივნენ გარსა, რომელნიც განვითარებულნი იყვნენ
ათას ნაირს კუჭმადრულ კილოიანს გემოვნებებში და ნათელი
ზოვის სიყვარულებში იკრებოდნენ. საკვირველია კეშმარი-
ტათ, ის, თუ როგორ გამოიწურთნა ბარათაშვილმა ის ნიჭი და
მიმართულება, რომლითაც ყოველი მისი ლექსის სტრიქონი
გამსჭვალულია. ამის დროის ქართველები კი ისეთ მდგომარეობაში
იყვნენ, რომ მათ ქეჩივებს მტეი სხვა არა მიაჩნდათ რა ამ ქვე-
ყანაზე. მე შეგიტყუე რომ ბარათაშვილს დახლოვებული
მეგობრობა ჰქონდა იმ დროის საქართველოში მყოფ პოლ
შელ პროფესორებთან, ეს პროფესორები პოლშელთან ამ

ბოხების გამო საქართველოში იქმნენ გამოდევნილნი, რომელთა დამნაშაობის გამო შარშაგის უნივერსიტეტიც დახურეს და ეს პროფესორებიც დამნაშავეთ იცნეს. იძახიან, რომ ამ პროფესორებს ხშირად უსადილნიათ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახლში და ხშირათაც უსაუბრიათ ხოლმე. ბარათაშვილიც დადიოდა ამ პროფესორებთან და მათისავე ჩაგონებით და არჩევით რუსულს წიგნებსაც კითხულობდაო. შექველია, რომ ბარათაშვილს ბელინსკის-სტატიებიც შეხედებოდა წასაკითხავათ.

ბარათაშვილის ერთმა თანამედროვე პირთაგანმა, რომელიც მას კარგათ იცნობდა, განმარტა: რომ შე და ბარათაშვილი ერთად ემსახურებდითო. ის ჩემს ხელ ქვეითად იყოფო, „სულ ი რასპრავაში“ ემსახურებდითო. ეს სამართველო რომ აქციეს პალატად. Палата Уголов. Гражд. Суда) იქ იყო, შემდეგ ამასი 1844 წელსა-ნიკოლოზ ბარათაშვილი ნახიჩევანში გაგზავნესო. დაუმატა ამანვე — ბარათაშვილი შესანიშნავი კაცო იყო, კარგი მოღიქსე, მამისავე ცხარე კაცი იყო, მაგრამ კეთილობაც დიდი აქენდა“ ამ მოხუცმა მხოლოდ წელიწადებში ვერ მოიგონა და ვერ განსაზღვრა. ამას გარდა ჩვენ არ ვიცით თუ ბარათაშვილი, როდეს რა ჩინის მქონეთ იყო. მრთ აღაგს ისკი მოხსენებულთა, რომ „ბარათაშვილი 1843 წლის ნოემბრიდან კოლეჯის სეკრეტარი და გუბერსკის სეკრეტარიო.“ ეს მოხსენებულთა იმ ოფიციალურს ცნობებში, სადაც ჩამოთვლილია მაშინდელთ სამოქალაქო ჩინოვნეთ დანიშნის შესახებ მართველობის უწყებაში. 1) აქედამ სჩანს, რომ გუბერსკის სეკრეტარობის ხარისხის დამტკიცება 1843 წ. ნოემბრის ექვსილამ მიუღლია.

ზოგი ერთთაგან გამოგონია, რომ ბარათაშვილმა აღრიდგანვე დაიწყო და შეუდგა ცოლის შერთვის საქმესო, ორი სამი წელიწადი სულ თავის შესაფერს ქალს ეძებდა, მაგრამ ხშირად ამოწიქულსაც სტოკებდაო, რადგანაც შინაური გარემოება ნებას არ აძლევდაო, უკანასკნელს დროსკი, როდესაც მას ქვემო

ქვეყნებისაკენ გზავნიდნენ, მაშინ კი გარდასწყვიტა შერთვათ, მაგრამ სხვა და სხვა უცაბედად მოსულმა შემთხვევებმა იგი დააბრკოლეს და ამ ჯერათაც ასცდა ცოლის შერთვას. ამ შემთხვევების შემდეგ კი, ცოტა ხანს რომ მაინც დარჩენილიყო საქართველოში, ის უეჭველათ შეერთებდა. ბარათაშვილის მამასაც ჰსურებია აძალიან, რომ თავისი შვილი ნიკოლოზი დაეგვირგეინებინას.

როგორც ზემოთაც მოვიხსენეთ, ბარათაშვილი საქართველოში ყოფნის დროს, ერთობ გართული ყოფილა სხვადასხვა საქმეებში, ამის მომეტებული საუკეთესო ლექსებია სულ ამ ხნის განმავლობაშია დაწერილი. ზემოდ განვმარტეთ, რომ ბარათაშვილმა ერთობ აღრე დაიწყო ლექსების წერა, შაგირდობაშივე სწერდაო. შაგირდობის დროს დაწერილი ლექსები ჩვენ მხოლოდ ორი ლექსი გვაქვს, „ვარდი ბუღბუღზე“, რომელსაც 1834 წ. აწერია და „ძეთევანს“ რომელსაც 1835 წ. უზის ბოლოზე, ღანარჩენი ლექსები კი შემდეგ დროს ეკუთვნის, მამაცაშვილი სწერს, რომ ბარათაშვილი პირველად არშიყულ ლექსებს სწერდაო. ამ გვარი არშიყული ლექსების მაგალითად ნიკოლაძემაც განმარტავაში „ვესტნიკში“, რომ ბარათაშვილიც პირველად თვისავე მამაპაპათ კვალს გაჰყვა და ვარდებსა და ბუღბუღზე დაიწყო წერაო, მაგრამ შემდეგ სულ სხვა გზას დაადგა და მისი პოემის „ქართლის ბედის“ გამოჩენით კი არამც თუ მარტო ბარათაშვილი, არამედ მთელი მწერლების მიმართულიებაც შეიცვალაო. მწერლებს მიმართლების შეცვლაზე ჩვენ არას ვიტყვი, რადგანაც არავიციოთრა და იმის შესახებ-კი კემმარტი უნდა იყოს, რომ ბარათაშვილიც დასწერდა რამე არშიყულ ლექსებს, რადგანაც ის თვითონაც არშიყი ყოფილა და მასშივე დაბადებულ აღზრდილი.

ბარათაშვილის თანამედროვე პირთ გარდმოცემით და დამტკიცებით ნიკოლოზ ბარათაშვილი ოფილისიდან ნახჩევანში გადუყვანიათ 1844 წ. ნახჩევანის სამაზრო უფროსის თანაშემწედ. წასვლის შემდეგ ბარათაშვილს გუგული მეტის მეტათ ეთანადებოდა თურმე,

იგი მწუხარებით განმარტავდა: რომ ჩვენს ტურფა საქართველოს მხარეს უნდა მოეშორდე და წავიდე იქით, სადაც, არც გული მიმელტვის და არც სულიო. წასვლის წინა დღეებში ორ სამს ალაფას სადილებიც გაუმართავს და ყველა თავის მეგობრებიც მიუწვევდა. გამიგია, რომ ნიკოლოზი მეტის მეტათ ნაღვლობდაო, რომ იმას ქვემო ქვეყნებისკენ ამწესებდნენო. ამის გამო მე ვკითხე ზოგი ერთებს, თუ კი არ უნდოდა იქით წასვლა, განა უარი არ შეეძლო, რომ გაეცხადებინა მეთქი.

ზოგი ერთებმა მითხრეს, რომ უარის თქმა არავის შეეძლო, საითაც დაგწინაწინებდნენ, იქითკენ უნდა წავსულიყავითო. ყველა ჩვენგანი მხოლოდ თფილისში დარჩენას ნატრობდაო, ამიტომ მრავალი მიგდებული კუთხეები-კი შთებოდა ისე, რომ იქ არსად ერთი განათლებული პირიც არ მსახურებდაო. მართველობას კი ყოველთვის სურდა, რომ ყოველს მხარეში თითო, ან ორ ორი განათლებული პირები ჰყოლიყო და მით რამე სარგებლობა მოეტანათო. მაგრამ განათლებულნი კი ყოველთვის ერიდებოდნენ ხოლმე, განსაკუთრებით მდიდარი თავადის შვილები, რომელთაც ქვაც ჰქონდათ და კაკალიც. ნიკოლოზ ბარათაშვილი ნახჩევანში მხოლოდ ერთ წელიწადს დარჩენილა. ერთი წლის შემდეგ 1845 წ. იმავე თანამდებობით გადაიყვანეს ქ. ბანჯაში (ელიზავეტპოლი). ნიკოლოზ ბარათაშვილს ერთობ სწყინდა ეს გადაყვანა და გამოყვანა. ამ დროს ნიკოლოზ ბარათაშვილი ერთობ ეხმარებოდა თავის სახლობასა და თავის, ჯამაგირის ნახევარზე მეტს შინ უგზავნიდა, საკუთრივ თავის ხელით. ბანჯაში მყოფ ბარათაშვილს დაახლოებით მიწერ მოწერა ჰქონია ბრ. მრბელიანთანა, ბარათაშვილი მრბელიანს წერილებით სთხოვდა და ეხვეწებოდა, რომ ეგები საქართველოში რამე ადგილი მიმოეწა და გადმოეყვანონ მანდეთო; ბრ. მრბელიანი იმედებს აძლევდა და ჰპირდებოდა, რომ მოგინებებო, ცოტა მოითმინე, გიშოენი და გადმოგიყვანათ აქეთო. ამის შესახებ უცქერათ განმარტა ერთმა მოხუცმა და ესევე გარდმომცა მ. რაფ. მრისთაემა. ამ დროს ბარათაშვილი ერთობ იტანჯებოდა თურქმე, ერთობ დარლობდა

და ყოველ დღე შოთხდღისათვის ელოდა იმას, რომ ჰპოვდეს გადამიყვანენ და ჰპო ხვალაო, მაგრამ დანაღვლიანებულს ზოგეს გადმოყვანის ნიშნები კი არსაიღამ ესმოდა და მცირე ხნის განმავლობის შემდეგ წაღვლით გამსჭვალული ავად გამხდარა და სამუდამოთაც გამოხალმებია თავის საყვარელს. იმ მშობლიურს მხარეს, სადაც აშუკი ბუღბუღების შემამკობელი მელექესეებით საესე იყო.

III.

ამ გამორჩენილის და რბლით მრმკვდარი პირის სიკვდილის წელი ერთობ არეულია ჩვენში. მამაცაშვილზე მოგვითხრობს, რომ ნიკ. ბარათაშვილი 1847 წლის 21 აგვისტოს გარდაიცვალაო, ეს განმარტავს, რომ ბარათაშვილი ზაფხულის სიცხიანის ავადმყოფობისაგან განდა. ავად და ამ სენმა თანაც გადაიტანაო. უნდა განმარტავთ, რომ მამაცაშვილის ამ გვარს შენიშვნაზე ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიკვდილის შესახებ, ზოგიერთებმა ეჭვი აღიარეს და სხვათა შორის ბ. პეტრე შშიკაშვილმა პატარა შენიშვნაც დაბეჭდა გაზეთ „დროება“-ში და განმარტა შემდეგი: „პატარას ძ. მამაცაშვილის ნაწერი ერთს მიზეზს მძღვეს პატარა შენიშვნა გაეუკეთო მისგან მოხსენებამ, რომელიც შეეხება ნიკოლოზ ბარათაშვილის გარდაცვალებას ეხმს. მოხსენებულია წერილში, რომ პოეტი გარდაიცვალა 1847 წ. აგვისტოს 21 ს. ერთი წერტილი ვიცი ბარათაშვილის გულითა დის მეგობრისა, რომელიც დასტირის პოეტის დაკარგვას, ეს წიგნი დაწერილია 1846 წ. 19 იანვარს. შიგ წიგნში არა არის მოხსენებული როდეს, რომელს თვეში გარდაიცვალა, მაგრამ ცხადია, რომ პოეტი ზნ ამ 1846 წ. დასაწყისში გარდაცვლილიყო, ან 1845 წ. დამლევს“.

ამ შენიშვნის შემდეგ „დროება“-შივე დაბეჭდა წერილი მამაცაშვილისა, რომელშიაც მოიხსენებს, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიკვდილის შესახებ ზოგნი 1846 წ. იძახდნენ, ზოგნი 1847 წელსაც ეს რიცხვი თვით ნიკოლოზ ბარათაშვილის

ახლო ნათესავესაც უთქომთ მისთვის. შემდეგ ამის მამაცაშვილს მიუმართავს განჯის მღვდლის და მაზრის უფროსისათვის და უთხოვნია, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის საფლავის ქვის ზედ წარწერა მოეძებნათ, გადმოეწერათ და გამოეგზავნათ მისთვის; მამაცაშვილს მათგან მიუღია შემდეგი, რომელიც სიფთხილით მოგვყავს, ნიკოლოზ ბარათაშვილი დასაფლავებულია სამხრეთით ეკლესიის ახლო ხუთ არშინზე. სადაც ბარათაშვილი არის დასაფლავებული იქ ყოფილა უწინ საზოგადო სასაფლავო, რომელიც შემდეგ ბალათ გადუქეთებიათ, ზოგი ერთა საფლავის ქვები გადუქეთებიათ, ზოგი საფლავის ქვებს ძირს დაუწევია და მიწა წაუყრიათ, ზოგი ქვებზე კი ამოუყრიათ საფლავიდან, ის ქვაც აღარა სჩანს თურმე, რომელიც ეკუთვნოდა ჩვენის უნიჭიერების პროტის გულს. მხოლოდ რომელს ქვებშიაც ყოფილა ჩასმული მარმარილოს ფიქრები ზედ წარწერით, ესე ფიქრები ამოუღიათ და შეუნახათ ეკლესიაში. ამ ფიქრებში უპოვნიათ ერთი მარმარილოს ფიქარი, რომელზედაც რუსულათ სწერია:

„Здѣсь лежит прахъ Грузинскаго князя губернскаго секретаря Николая Мелитоновича Варатова, скончавшагося во цвѣтѣ лѣтъ на 29 году, 9-го октября 1845 года“

ამ წარწერის შემდეგ, მამაცაშვილი თავის პირველს მოხსენებულს რიცხვს 1847 წ. 21 აგვისტოს აუქმებს და უეჭოდ ერწმუნება უფრო ამ ქვის წარწერას. შემდეგ დარწმუნებით უმატებს, რომ სწორეთ 9 ოქტომბერს გარდაიცვლებოდაო, რადგანაც მისი საფლავის ქვის წარწერა ასე უჩვენებს. ჩვენ მეტი გზა არ გვქონდა ვერწმუნებთ ამას, მაგრამ ბარათაშვილის ერთი წერილის სიტყვით კი ეს 1845 წ. ოქტომბრის ცხრაც უქმდება და ცოტა არ იყოს უფრო პეტრე შმიკაშვილის მოსახრებზე მართლდება, რომელიც ზემოთ მოვიყვანეთ. იმ წერილით, რომლითაც უქმდება ბარათაშვილის საფლავის ქვის ზედ წარწერა, ეს არის ბარათაშვილის საკუთარი ხელთ ნაწერი წერილი, რომელსაც ბოლოზე 1845 წ. 9 დეკემბერი აქვს მიწერილი. ეს წერილი

საკუთარის ბარათაშვილის ხელთ - ნაწერიდამ გადმოუბეჭდიათ
1873 წ. ჟურ. „კრებულის“ წიგნებში. ამ ორს ერთმანეთ
მინაგვარს ცნობებში რომელი უნდა იყოს მართალი? ამისი ჩვენ
არაფერი ვიცით და იმედია, რომ ამას შემდეგ მაინც გაარკვე-
ვენ. ჩვენ არ ვიცით, იქმნება „კრებულის“ რედაქციაში მოხდა
რამე შეცდომა და ოკტომბრის მაგიერ დეკემბერი იხმარეს, მაკ-
რამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ „კრებულის“ რედაქციას კი არა და
უფრო ბარათაშვილის საფლავის ქვის დადების დროს უნდა მომხ-
დარიყოს, რადგანაც ბარათაშვილის, სიკვდილის შემდეგ ვინ იცის
როდის დაადვეს ქვა და ან როგორის სისწორით დაიკვეს მისი სიკვდი-
ლის რიცხვნი. იმ დროს, თფილისიდან მისელა მოსელა ისეთი
ძნელი იყო ზანჯისკენ, ისეთი სიშორე, შიშიანობა, რომ აქედამ
წამსვლელს ნათესავეები რომ გამოეთხოვებოდნენ ხოლმე ცტყო-
დნენ, რომ ვინ იცის ვნახავთ კიდე ერთმანეთს თუ არა? მაშინ არც
ასეთი ფოსტის გზები იყო და იქმნება ამგვარის დაბრკოლე-
ბების მეოხებით როდის დაადვეს ქვა და ისიც ვინ იცის რა
წვალებით და ვაი ვავლახით არა. ძალიანც შესაძლებელია,
რომ უფრო ჯმ დროს არ მოსვლიყოთ შეცდომა. ზოგი ერთის
მოხუცებულთაგან გამიგია, რომ ბარათაშვილის სიკვდილს მათს
სახლობას რამდენიმე ხანს უმაღლავდნენო, ამ დამალვაში რამდე-
ნიმე თვე გასულა და ბოლოს კი რაკო საქმე გაჭირვებულა,
მაშინ კი გაუმჟღავნებიათ. იქნება, ან ამ დამალვა და შე-
მდეგ გამჟღავნებაში რა არეე დარევა არ მოხდა. იმედია, რომ ამას
ყურადღებას მიაპყრობენ განსაკუთრებით ის პირნი, რომელნიც
ბარათაშვილს გვერდში უდგნენ და ეხლა მაინც ახსნიან,
თორემ თუ დღეს არა შემდეგ სულ ველარა იქმნება. რა
ამაზე მეტი ბედასლობა და უხეირობაღა იქმნება ქართველ
მწერლებისა! არა რა ბევრი ამისთანა მწერლები ჩვენ გვეყვანდნენ
იმ დროში, რომ ამ ერთათ ერთი კაცის გარდაცვალების რიც-
ხეიც არ ვიცოდეთ? არა ეს ამათი საქმე არ არის. ამათი ხე-
ლობა მართო ერთმანეთის დაცინვა, მასხარათ აღება, ერთმანე-
თის დამცირება, რომ ეს ილიც აკაკს სჯობია და ღმირი

თავ-დადებული ოორნიკე ერისთავსაო. ბეთანის კითხვებით ყმაწვილ კაცების გაბრწყინება, რაის მეოხებით მოსკოვის ქართველ სტუდენტებმაც კი „დროების“ რედაქციას ფული გამოუფუნავენ: რომ ბეთანის მოახმარეთო, პატივი და დიდება მოსკოვის ქართველ მძალე სტუდენტებს.

ამაჩა ამდენი ცუდლოტობა, ამდენი სადიღების გამართუფ, იქ კუქ-მადღართ ქეიფი და საქართველოს ცინე, კოშეთ, კედლებთა გამო სადღეგრძელოების სმა, რომლითაც არც საქართველოს და არც ქართულს მწერლობას არა ემატებარა და მხოლოდ ესენი კი დასტკებნიან ათას ნაირ-ტკბილ საქმელებით და განსაკუთრებით შაპანსკ, პორტერ, შარტრეზბით, მაგრამ რა სთქვას კაცმა იქ, სადაც პისარევის მაღალ ჰაზროვან შენიშენებს ერთ „მუხამბაზზე“ და ჭიდავობაზე გასცვლიან და ანუ სადაც პისარევის ჰაზრების მიმდევართაც მასხარათ აღიღებენ, რომ ესენი ქართულ მუხამბაზებში, და ძველთა მუხანათ გმირებთა შემამკობელს ლექსებში პისარევის ერთ სტრიქონსაც არ მისცემენო. ჩაისა მაგალითად „დროებაშიც“ წარმოსთქვეს შემდეგი: „მერე მიქტორ ჰუგოს და პუშკინის მუსიკით რომ დაიკებონ სმენა, პისარევის გენიოსი ვილამ უწოდოს, ცაში ვილამ აიყვანოს, ტაში ვილამ დაუკრას იმათ, ვინც წყვილ წაღას შექსპირს ამჯობინებენ, მერე „ვეფხისტყაოსანს“ არაკი ვილამ უწოდოს, საკუთარი წასრული ერთი საუკუნე ნიბნელედ და უდაბნოდ ვინ აღვიწროს. არა, რა ჩვენს საქმეა ამაზე ლაპარაკი, არა, ვინ ბრძანდება ეს ჟამ-პაპაკლიტიკოსი და ცრუ პატრიოტი, რომ პისარევე ჯლიყინებს? სირცხვილია ჭეშმარიტად! მაგრამ სად! მალე თვით მარკსის „კაპიტალსაც“ დაარღვევენ ეს მახუმტ მახტენგები და ამათისავე და მშალი და ზღაპრული ისტორიებით გამოტენილები... ამარა.

ბატონებო, თქვენ რომ ესტეტიკა გაგზდენიათ საქმეთ და პუშკინის მუსიკით გინდათ დაიკებოთ სმენა, ახლა რატომ იმას კი არ იკითხავთ, თუ სხვებსაც ემუსიკებათ თუ არა, სხვებსაც ემღერებათ თუ არა? თქვენ რომ თამაშობთ და მღერობთ, სხვებს

ჩქმნება არა აქვთ რა საამისო. საკვირველია თქვენმა მზემ! პისარევს ტაშს უკრავნო, მაშ ვის დაუკრან, თქვენა, ქართველ მწერლებს? მამრე ვის? გვიჩვენეთ ის მწერლები, ვინც ლირსნი იყვნენ ამისი და იმათ ტაშს კი არა და სულ მალალ სათნობიანის ლირსებით შევმოსავთ. მაშ ვის დაუკრან? „ხმა ცოდვილის“ წინა-სიტყვაობის დაწვერს, რომელიც ბრძანებს, რომ „ხმა ცოდვილი“ ისეთი კაპიტალური წიგნია, რომ ამას ყოველი ქართველი უბით უნდა ატარებდესო, რადგანაც ამით განმტკიცდება ზნეობაო. (საწყალი), ანუ იმ გოდორიას, რომელმაც უსლარი ლეკა, ლეკა, „დროების“ მოწინავე სტატიებით კინაღამ განსაკუთრებითი დამხადებული მიმართულება დაჰბადა და ანუ იმ ეაჭბატონებს, რომელნიც ძირივესკისაგან არაფრით განირჩევიან? აფსუს? დრო შეიცვალა, სხვაზე იფიქრეთ ახლა.

ქართველი ყმაწვილ კაცები პისარევზე საუბრობდნო! მაშ რაზე ისაუბრონ, რასტის გუშებზე, გაფებზე და უმიმართულებო ესტეტიკაზე? აშოროს ღმერთმა ეს. თუკი ეს მარჯულა ასეა და პისარევზე საუბრობენ, მაშ ზოგი ერთებს ასრულებიათ თავიანთი გულის წადილი და იმათ შეხედულობაც სულ შემცდარი ყოფილა, რადგანაც იმათ ერთაგანს თქვენის ნაწერების მეოხებით ქართველო მკითხველნიც თქვენისთანავე ჰგონია. რაზედაც მწუხარებით სთქვა, — „ქართული მწერლობა დაიღუპა, გაქრა და წავიდაო“. თქვენ რომ საუბრობთ ამაზე, არა რა გამოდის აქედამ? რას აკეთებთ და ან რა გააკეთეთ საიმისო, რომ თქვენი ნაშრომ ნაწერებმა პისარევის მწერლობას აქარბებდეს? თქვენ, როგორცა სჩანს ისა გნებამთ, რომ ქართველი ახალ გაზდები პისარევს კი არ კითხულობდნენ, არამედ ქართულს ძველს წიგნებსა. არა, რა ნახეთ იმ ძველ წიგნებში ისეთი შესანიშნავი, რომ მასზე ლაპა, რაკით ქვეყანას მოაბეზრეთ? მახუშტის ისტორია, ვითომ ლუიბლანის ისტორია გექონია, ვისრამიანი, ქილილა და მანა, კალმასობა და სხვანი? ვითომც შეროპიის მოაზრეთა გონებითი ნაწამოებნი გექონია. დრო იყო, როცა ძველ წიგნებს მნიშვნელობა ჰქონდა, დღეს ის ჩვენთვის გრომათ არა ღირს ჩვენ

გენდა გონებითი მოძრაობა და არა წასრულოში თრენა და კენესა ტირილი. მგონი ღროა, რომ ამ სიმკვიდრეზე ქადაგებას ბოლო მოეღრს და სხვა რამ განცხადდეს, მგონი კმარა, რომ, ღღეს მაინც აუქციონ გზა და კვალი იმ მიმართულებასა და წარსულსა, რომელიც ხშირად ბარბაროს მტალგაზრების მოწებათ გვხვდა და მთელს საუკეთესო ქართულთ ქალღვაჟთა თავიანთ მსხვერპლად იწირადენ და ანუ რომელიც ხშირად ჰლუპავდა ხოლმე მთელს გლეხკაცობას, მთელს ეროვნებას.

ამ დალოცვილებს შინც შესანიშნვი კაცები ყოლიათ, იმაზე კი ხმას არ იღებენ, იმაზე სიყტვასაც წრსძრავენ და სიძველეთა ქადაგებით და მასზე კენესა ტირილით კი მთელი მწერლობა გადესეს. არა რა ჩვენი საქმეა იმისთანა რამეებზე ბაახი, რაზე დაც ტვინი არ მიგვიწვდება. ჩვენ ჩვენს პოეტის გარდაცვალების წელიც არ ვიცით და ეს მხურვალე მამულის შეილგები კი პისარევზე ბაახობენ და მასხარათ იღებენ, პატრიუ და დიდება! ზოგი ერთნი იმასაც გაიძახიან, რომ ახალ გაზღები მთლათ ჩვენს წასრულს და ისტორიის ჰგომობენო, ვინ სთქვა ეს და ვი იქმნება იმისთანა გიჟი, რომ ერთიცა და მეორეც უარი ჰყოს, მაგრამ არც ის ვარგა, რომ თქვენსავე გააღმერთონ და ყველაფერი კარგათ მიიღონ. შმაწვილ კაცებს გული ეწვისთ იმაზე, რომ დღევანდელი ქართული მწერლობა ისეთი პირების ხელშია ჩაფარდნილი, რაისა გამო იგი ძღვის დღეში წინ ვერ წაიწევს. მხუთმეტე წლის წინეთ მართული მწერლობა ბევრათ მალლა ზღვა, ვინემც დღეს. ამ გვარი შედეგი ძალიან სამწუხაროა, რომ იმ მდიდარ ნიადაგს მოჰყვა რაზედაც ნიკოლაძე და ფურცელაძე მწერლობდენ, ან ამ შენიშვნებს არ ადგლი აქვს ბართააშვილის აღწერაში, მაგრამ რა ვუთ, სხვა სწულალება რომ არა გვაქვს რა.

მართული ქურნალ გაზეთები მართო ამ პირთა ნაწერებისთვის არის, ვინც ჰაზრსა და მიმართულებას აბლაბუდასავებს სკელიან და ყოველივე ძველს აღმერთებენ. ამისთანა საქმე და ჩვეულებანი ჩვენს ხელობას არ შეადგენენ, ამიტომ ჩვენს საშუალებათაც ამ გვარე ზომები გვაქვს მიღებული. აგერ ორმოცი

წელიწადი გადის მას შემდეგ რაც ბარათაშვილი გარდაიცვალა და დღევანდლამდის ქართველ მწერლებმა თითქმის საჭიროთ არ ნახეს, რომ ამ შესანიშნავს კაცზე დაეწერათ რამე და ამავე დროს ათას ნაირს უხეირო რამეების მტკიცდით კი ქვეყანა მოაბეზრეს.

ჩვენის ჩინებული პოეტის ბედს ისეთი შავი ღრუბლები ახვევია გარს, რომ დღეს მის საფლავის ადგილიც აღარ სჩანს. თუ სად არის დასაფლავებული. ზანჯაში მყოფს ერთ მოხუცებულს პირს, მომსწრეს ბარათაშვილის, უთქვამს, რომ ბარათაშვილი ეხლა იმითი იცნობება, რომ მასზე ამოსულად დიდი, მაღალი და მშვენიერი კიპაროსის ხე, რომელიც ყოველთვის მწვანეა ზაფხულ ზამთარშიო. ასე რომ დღესაც სესწორით არ ვიცით ბარათაშვილის შესახებ თუ როდის დაიბადა და ან როდის გარდაიცვალა, როგორც დაბადების რიცხვში, ისევე გარდაცვალების წლის სათვალავში რამდენ რამდენიმე თვეები თამაშობს.

მრავალთაგან გამიგია, ბარათაშვილი ლექსს რომ დასწერდი მას მაშინათვე თავის ბიძა ბრ. მრბელიანს უჩვენებდაო, წაუკითხავდა და შემდეგ ჰკითხავდა: მოგწონს თუ არა? გრიგოლს რომ დაეწუნა, ბარათაშვილი მაშინათვე დახევდაო. პატრარეობის დროსაც და შემდეგაც ნიკოლოზი მღაუჭიდებლივ უკითხავდა ლექსებს და მათ შესახებაც გამოჰკითხავდა ხოლმე. ჩვენის ზოგიერთის ჰაზრების დასამტკიცებლათ, ვუნდა განემარტოთ, რომ აღრინდელი ქართველები ესე იყვნენ გატაცებულნი ფთასნაირ ქეიფებისაგან და მუქთა შრომით, რომ მათი ვერა ღონის ძიებით ვერ იცნეს იმისთანა მწერალი კაცი, როგორც ბარათაშვილი იყო. მე არ ძალ მიძს გამოვხატო ისე იმათი ფანტიობთ, გონებით სიმკვიდრე და უხეირობა როგორც რიგია. ეჭვი არ უნდა, რადგანაც ბარათაშვილის ოხრათ სიკვდილი, მისი საფლავის დაკარგვა, მისი ლექსების დახვეა, დაფხრეწა, დაჰწევა და ნიკოლოზის სახელის სრულიად მივიწყება, ყველა ესენი ცხადათ მოწმობენ მაშინდელს ქართველს მაღალს საზოგადოებაზე. არა მგონია, რომ რომელიმე ხალხში ისე

ობრათ ყოფილი მომკლარხი და სრულიად დაკარგულიყოს უცნობლად ვინმე, როგორც ბარათაშვილი მომკლარა და დაკარგულა. ღიღება, სახელი და პატივი მაშინდელს ქართველობას!

ჩვენ ზემოთ დაგვაფიწყდა რომ მოგვეხსენებინა შემდეგი: იქამ სკოლაში ყოფნის დროს ბარათაშვილზე ერთობ დიდი გავლენა ჰქონია ღვეით მაჩაბელს. ეს ღვეით მაჩაბელი იყო მის მასწავლებლათყო. ამ ღვეით მაჩაბელს ლექსებიც უყურია, მისის ლექსებიდამ ერთი მშვენიერი ლექსი „ჩონგურშია“ დბეკდარლი სახელდობრ „კალამი“ და მეორე „ცისკარში“ სახელდობრ „ვარდი“. ამ ღვეით მაჩაბელთან ხშირად დადიოდა ნიკოლოზი და თავის ლექსებსაც უკითხამდა ხალმეო. ამავე დროს დიდი გავლენა ჰქონია სოლომან ღვდაევს, მაშინდელი ქართული გაზეთის რედაქტორს და ამავე გიმნაზიის მასწავლებელს, ყველაზე უმეტესად ეს მეცადინეობდა, რომ ქართველ ყმაწვილებს ევროპული სწავლა ხეირიანათ მიეღოთო. ს. ღვდაევს უნივერსიტეტის სწავლა ჰქონდა მიღებული. ამის ამბავს თავის დროს მიუბრუნდებით.

აქვე უნდა გავიხსენოთ ერთი საყურადღებო ამბავი, რომელიც უქვევლით უყურადღებოთ არ დარჩება. ჩვენგან გულით პატივცემულ ბ. იონა შვეუნარგიამ ბიორგი ერისთავის ცხოვრებაში ნ. ბარათაშვილი თითქმის აღექს. შავკვაძეს, გრ. მრბელიანს და ბ. პრისთავს შეადარა, მის ყოველ სტრიქონში ამკარათ გამოიხატებოდა ესა ჩვენ გავახსენებთ ბ. შვეუნარგიას, რომ ბარათაშვილის მგზავს ტყუილათ ეძებს მის თანამედროვე პირებში; იმის გვერდით, ვერც შავკვაძეებს, ვერც პრისთავს და ვერც მრბელიანები თავის დღეში აღგილს ვერ დაძკავენ. ასევე უმართებულოთ მოიქცენ ერთხელ „ივერია“-ში, როდესაც ნ. ბარათაშვილს გვერდით ამოუყენეს და თითქმის შეადარეს კიდევცა მბაღრა-სარაიას მთარგმნელს და რამდენიმე გვარიანი ლექსის დამწერი მის. თუმანიშვილი.

აქ საჭიროთ ვრაცხო, რამდენიმე სიტყვით მოვიხსენოთ

ისიც, თუ ბარათაშვილი რა სახიერების და ტანადობისა იყო, რომლის ტანადობისა და სახის მსგავსების შესახებ დღესაც ახსოვთ მრავალთა. ნიკოლოზ ბარათაშვილი მოთეთრო სახის კაცო ყოფილა, სახით გრძელი, შორილამ მარილიანი შესახელი, ახლოდანი დაჭყანული. შავი თვალებით, წაბლის ფერის თმით, ტანით შუათანა; საშუალო სისქისა. ტანზე ეგროპიულათ სცმა, გძელი შავი სერთუქი, დიდი და სქელი პალიტო, შავი მავუდის ჩინოვნიკური ქუდი, ხანდისხან ჩაღის ქუდსაც იხურავდა. მუდს ყოველთვის ერთნაირს ხმარობდაო. ეკლესიაშიაც ჰყვარებია სიარული და ხშირათაც ეზარებოდა ხოლმე, მომეტებულად ანჩხატის და ყაფლანიანთ ეკლესიებში დადიოდაო.

1851 წ. ბარათაშვილის სახელს სახსენებლათაც არ ახსენებდნენ, მხოლოდ 1852 წ. კი ზ. მრისთავემა ლექსი დაბეჭდა და „ცისკარში“ ბარათაშვილის გარდაცვალებაზე, სადაც ის სტირს ახალგაზდა პოეტის დაკარგვას, და ამას შემდეგ ღიმ. შიფრანმა მოიხსენა მაშინდელს „კავკაზის“ ნომერებში, და ამავე დროს მ. თუმანიშვილმაცა თავის „კავკაზის“ ორს ჟურნალში. ღიმ. შიფრანმა და თუმანიშვილმა ბარათაშვილი ახალ პოეტათ აღიარეს. 1857 წ. შემდეგიდამ კი ცოტათი დაუწყეს მას ყურადღებას მიპყრობა და 1858 წ. კი მიხედნენ მის მნიშვნელობას, რადგანაც მისი პოემა „ბედი ქართლის“ 1858 წ. „ცისკარის“ ნომერში დაიბეჭდა. არც შემდეგ დასტოვა ამ ჟურნალის რედაქტორმა უყურადღებოთ და მრავალჯერ ნატყრით ეძებდა და ბეჭდავდა ბარათაშვილის ლექსებს. „ცისკარს“ გარდა შემდეგ იბეჭდებოდა კიდევ 1863 წ. „საქართველოს მოამბეში“ 1873 წ. „კრებულში“ და ამ უკანასკნელს ჟამს 1882 წ. „ივერიაში“ — ხუთი ლექსი, რომელნიც მეუნარეიამ აღმოაჩინა აღ. შავჭავჭავაძის ქალის ქაღალდებში.

ბარათაშვილის ლექსების ბეჭედა მართლთა 1852 წ. იწყება, მაგრამ 1875 წლამდის მისი ლექსების კრება ცალკე არავის ენახა გამოცემული. ბოლოს, ძლივს, როგორც იქნა ხსენებულს წელიწადს კი ბარათაშვილის ლექსები გამოცემა ცალკე წიგნათ.

გამოცემაში შეიტანეს ყველა ის ლექსები, რაცკრ მოპოვებულ იყენენ მინამდის და დაბეჭდილნი სხვა და სხვა ჟურნალებში, გარდა ერთის ლექსისა; სახელდობრ „ლაშქრობა ქართველთა კავკასზე“ ეს ლექსი პირველად 1858 წ. „ცისკარში“ დაიბეჭდა, ამავე ნომერში და ამავე ლექსთან დაბეჭდილია ორი კიდევ სხვა ლექსი, ყველბ ამ ლექსებს სათითაეოთ მოწერილი აქვს პოლოზე „პნ-ნიკოლოზ ბარათაშვილი“ ამ ნომრიდამ ორი ლექსი კი გადმოუბეჭდიათ და მესამე „ლაშქრობა ქართველთა კავკასზე“ კი დაეფტოვებიათ. ამის შესახებ მე შევიტყე, რომ ვითომც ეს ლექსი ბარათაშვილის არ არისო მაგრამ უნც კი წაიკითხეს ყველამ სთქვეს პირ უთენელად, რომ სწორეთ ბარათაშვილის უნდა იყო სო. თუ არა და მის სრულს სახელსა და გვარს რაღას უზამთო ამის შესახებ მე ვკითხე „ცისკარის“ რედაქტორს იე. პერესელიძეს მან მითხრა, რომ ეს ლექსი მე საკუთარის ბარათაშვილს ხელთ დაწერილად ვადმოვბეჭდეთ, რომელი ხელთაწერიც კუთვნილდ ბისამებრ ჩსევ თ. ბრ. მრბელიანს დაუბრუნეთ. ამ გვარი შენიშნების შემდეგ არ ვრკითრა ესთქვათ ამ ლექსის შესახებ. ამას გარდა წინანდელს გამოცემაში არ ვადმოვბეჭდეს იმ სათაურებით ყველა ის ლექსები, რა სათაურებითაც თვით პოეტს დაუტოვებია მაგალითად 1858 წ. „ცისკარში“ დაბეჭდილს ერთ ლექს სათაურათ აწერია ვბლობა სიტურღისა ცალკე გამოცემაში კა სპმი ჯვარი უზის! როგორც ეს ლექსი ისევე სხვაც ბევრია ასე სათაურ შეცვლილები მეორე გამოცემა 1879 წ. იქმნა მ. ჩარკვიანისაგან. გამოცემა პირველ გამოცემიდან ვადმოიბეჭდა რაისა გამო იმე დროეს ვობზორშიაცა შენიშნეს. ამავე შენიშვნაში სამავალითორ რუსულათ ვადათარგმნილი ლექსიც დაიბეჭდა მადლო შენს ვამჩნესა. თარგმანი რათუ შრიათავს ეკუთენის. პინ ჩენის სასიქადულო პოეტის ცნობების წერას რომ შეუდგენ ქი, მე ვამაქსენდა რუსეთის ვამომცემლების საქმეები და მათგან შეკრებილი ბიბლიოთეკული ცნობანი რუხის მწერლების შესახებ, რაისა ვამო რუსის ორმა საუკეთესო ჟურნალთ, სოფრემენიკმა და „რუსკი სლოვომა“ თავიანთ თანამშრომლებითურთ

ვრცლად ისაუბრეს და განმარტეს: თუ რომელიმე მწერლის ბიოგრაფიის შემდგენმა როგორ უნდა დასწეროს, ესენი თხოულობდენ, რომ ჩვენთვის ის კი არ არის საჭირო, თუ მწერალმა ანუ პოეტმა რა დღეს რა გააკეთა, სად შეექცა სადილს, სად იქეიფა, ვის ეტრფოდა და ანუ ვისთვის მოიკლა ღუელში თავიო, ჩვენთვის საჭიროა მის ღრრის ხალხის ცხოვრება და პოეტის შეხედულება იმაზეო. ეს ითქვა და ესევე განიმეორეს შემდეგ ღრრის უნიკიერესთ მწერლებმაცა, რომელთა კალამმა ერთობ დიდი ყურადღება მიიპყრო. ჩვენში კი ჯერ ამ გვარო არა გარიქრაჟებულა რა და, ვიდრე ესე იქმნება, მინამდის კი ჩვენთ ესტეტიკოსთ მუხამბაზებთ დამწერთ ცხოვრებანი კი სულ სხვა ნაირათ აღიწერებიან და სულ სხვა ცნობებით გაიტენება.

შემმარტად, მეც ასევე მსურდა, რომ ჩემის შეძლებისადაგვარად განმემარტა ბარათაშვილის თანამედროვე ხალხის ცხოვრებაზე, მაგრამრა ითქვას იქ, რომელ ლატაკს და უთანაგრძობო მწერლობაში პოეტის დაბადების და გარდაცვალების ღრონიც კი არ არის აღნიშნული. ამიტომ, აქ ჩემი უმთავრესი ყურადღება მხოლოდ პოეტის განსაკუთრებითი ცნობებზე იქმნა მიპყრობილი და არა მის ღრრის ხალხის ცხოვრებათა შესახებ, თუმცა არც ეს დაეტოვეთ უყურადღებოთ და ჩვენის შეძლებისა დაგვარად ფაქტით ამასაც შევეხეთ. ამას გარდა: ვუნდა ესთქვით ისიც, რომ ბარათაშვილის ბიოგრაფიულს ცნობებს გარდა მე სახეში არც ის ამქენდა, რომ მის ლექსებზედაც მეთქვა რამე, ეს ასეც იქმნა და მის ლექსებს გვერდს აუარე, რადგანაც ეს ჩემი საქმე არ იყო, მხოლოთ ერთ საგანზე კი არ შეგვიძლიან რომ გაეჩუმდეთ და ზმა არ ამოვიღოთ, სახელდობრ ბარათაშვილის პოემის „ბედი ქართლის“ შინაარსის შესახებ და მესში გამოყვანილს მეფე შრეკლეს და სოლომონ მსაჯულზე.

აქ პოეტი თავის შესანიშნ პოემა „ბედი ქართლის“ უპირველესთ გმირთ: მეფე შრეკლეს და სოლომონ მსაჯულს ისეთ მაღალ-ნიჭიერ კაცებათ ვეჩატავს და თვით მეფე შრეკლესაც ისეთის მაღალ იდეებითა ასაუბრეს სოლომონ მსაჯულს.

თან, რომ თვითქოს იმ დროის მეფე შრეკლე სამეფო ტახტის მფლობელი კაცი კალია მეფე კი არ იყო და მეფურის ძალით და გამგეობით აღჭურვილი, არამედ, როგორათაც მამულის მფარველი გმირი, წინა-მორბედი, წინამავალი, ლიბერალურის შეხედულებით სავსე და დიდი პოლიტიკოსი, რაისთანა კაცები სამთელივით უნათებენ თავიანთ თანმემულეთა, ყოველს საქმეს დიდის შორს განმსჭვრეტლობით განარჩევენ და ისე ასამართლებენ. ჩვენის ისტორიის გარდმოცემით კი მთელს ჩვენს ბნელსა, უმეცრებით და უსწინდისობით სავსე მამულის გმირებში ერთ კაცსაც ვერ ვხედავთ, რომ ღირსი იყოს ყურადღებისა და ამ გვარის ქებით შემკობისა. ბარათაშვილი კი თავიდან ბოლომდის ამ წინაღმდეგ შეხედულებით ჰრის გამსკვალული, თითქმის ისა აქვს ჰაზრათ წარმოსთქვას და დაამტკიცოს, რომ ალა-მაჰმად-ხანასაგან საქართველოს დარბევა და აოხრებაში მეფე შრეკლე არაფერშია დამნაშავეო, რომ ის შესანიშნავი კაცი იყო, განვითარებული პოლიტიკურს საქმეებში, დიდი მოღვაწე და დიდი შორს გამსჭვრეტლიო, რომელმაც თითქმის ყოველი თავის მომავალი უბედური შემთხვევები წინათვე იცოდაო, თვითქოს ის გრძნობდა თავის მომავალს შავს-ბედს, შეილების უხვირობას, ბაკრატიონთ გვარის წევრთ უთანხმოებას და ამიტომ, ამ გვარის სურათების მგრძნობელი გულ-ჩათუთქვილი მეფე ესაუბრება სოლომონ მსაჯულს, შესახებ საქართველოს შავის ბედისა და ეკითხება: რა ვქნა, რა მოვაგვარო საშველათ? ამ ფიქრებით გართული მეფე სწუხს მწარეთ და თითქმის ჰგოდებს იერემია წინასწარმეტყველივით. მაგრამ ვინ დაალონა იგი და რა გახდა მის მიზეზათ! თვით მის უზომო ომები, ვინ იყო იმის მიზეზათ, რომ ალა-მაჰმად-ხანი დაეცა საქართველოს და ააოხრა? თვით ეს გმირი შრეკლე გახლდათ; თვით მან ასტეხა ის! მუნ-და გავმარტოთ სწინდისსა და პატიოსნების ქვეშ, რომ, რაც „ბედი ქართლი“ს. შინაარსშია გამოხატული მეფის ირაკლის შესახებ, ყველა ესენი პოეტისაგანვეა მოგონებული და მიეწერება მის ილია-

ლურს და პატრიოტულს გრძნობებს, რომლითაც ის თავით ფეხბმდის გამსჭვალულია მწარეთ. ასე რომ ყოველი მისი სტრიქონი პატრიოტულის სევდით ავსებს მკითხველის გულს, ყოველი მისი სიტყვა გულს უთუთქამს კაცს და ძალა უნებურათ აგრძნობინებს ამ სოფლის მუხანათობას. მცნებით გატაცებულმა ბარათაშვილმა, განძრახ განმარტა, თორემ როგორც ერთი ისტორიაც გარდმოგვცემს, მეფე მრეკლეში საიძისო არა ყოფილარა, რითაც ბარათაშვილი გვიხატავს მას. თუ მრეკლე ყოველს თავის გაჭირვებას წინათვე გრძნობდა, ნუ თუ სირცხვილი არ უნდა იყოს იმისთვის, რომ ის მაინც პედანტიურად მოქმედობდა და მთელს თავის სიცოხლეში მომხდარ ორმოც და ოთხ ომების მეოხებით ნახევარ ქართველობაზე მეტს სწყვეტავდა და სუ უმიზნოთ აკლავდა ოსმალ სპარსთ ომებს. მოვალე იყო, რომ ამის წინაღმდეგ ემოქმედნა და რამე საშუალებით მხარეები აღმოეჩინა. ლექსებ-მოთხრობის მწერალნი და ისტორიკოსნი იტყვიან: როგორ არა შევლოდაო, მაშ ამოდოლა ლექსები, მოთხრობები და ისტორიული სტატიები რომ იწერება, მაშ რას მოგვითხრობენ, თუკი არაუშველიარაო. საქმე იმაშია, რომ მოთხრობით უნიჭიერესი ბარათაშვილიც მოგვითხრობს, მაგრამ ცარიელი მოთხრობით რა გამოვიდა, მოთხრობას დამტკიცებაც უნდა. ნუ თუ მის ღვაწლსა და სამსახურს მარტო ის შეადგენდა, რომ ეზურნა მას, თუ საქართველო მის სიკვდილის ორმოცი წლის შემდეგ რა მდგომარეობაში იქნებოდა, მის მაგინებელი თუ მაქებარი. ლმერთმა ხომ იცის, რომ მე ჩემთვისა და ჩემის შეილების სასარგებლოთ არას ვშერებ, რომ ყოველი ჩემი მოქმედება და ძალა მიმართულია ჩემის ქვეყნის კეთილ დღეობისადმი, რა ისა გამო ჯილდოს მე შთამომავლობისაგან ველი და ჩემ ღვაწლსაც იგინი დააფასებენო, წარმოუსთქვა მეფე მრეკლემ. მაგრამ რა ღვაწლი? არ შეიძლება რომ ვიკითხოთ, სვიმონიძეს ჰკითხეთ და ის გიპასუხებთ თავის ისტორიულის სტატიით, რომელმაც თავის ჩვეულებრივის ენის კილოთი და საქართველოს ისტორიულის უცოდინრობით მრავალნი გააკვირვა, ასიამოვნა

იმათ, ვისაც ერეკლეს დროის ურემი ახლანდელს რკინის გზა უჩრჩენიათ, მაშინდელი განათლება ღლეწანდელს, მაშინდელი გლეხთა თავისუფლება და ხელოსნობა ახლანდელს და აწყენინა იმათ, ვისაც მაშინდელი ყოზელოვე ღლეწანდელს უარესათ მიაჩნიათ და რომელნიც ჩვენს უმეტრებით სავსე და ჭვენსავე წარსულის მუხანათობით სავსე მრეკლე, დიმიტრ, ბაგრა-ტებს ქებით არ გვიმოკბენ, ათასნაირს კლდე ღრეებს ლექ-სებს არ უძღვნიან, განსაკუთრებით მამა-პაპათა ციხე კოშკებზე ცრემლებს არ ჰღვრიან და ყმაწვილკაცობაც არ ატყუილებენ.

ჰუნდა ესთქვათ, ბარათშვილის სიტყვისაჲმებრ, რომ მეფე მრე-კლე თუ იმ შეხედულების იყო, როგორსაც ბარათაშვილი გამო-გვიხატავს, ნუ თუ ამ გვარს მეფეს არ უნდა ეზრუნა თავის ტომის ხალხთა შეერთებისა გამო, რასაკვირველიაო, მივასუხებენ მრავა-ლნი, მაგრამ არა, როგორც ვიცით ჩვენ სარწმუნოთა და დაქვშ-მარიტებით მრეკლე მეფე ამას არა სცდილობდა, მეფე კი ნები-ერად ტახტზე მწოლი, განზე გამდგარი უარს ჰყოფდა ამ კეთილშობილურს გრძნობას! ეუიო, ჩემის გვარისა დასახლი-შვილს როგორ გამოესწირო ტახტი და როგორ ეუღალაოთო მასაო?

ნუ თუ იმისთანა მეფეს, როგორც ბარათაშვილი გვიხა-ტავს და მრავალნიც სხვა ცრუ პატრიოტ ისტორიკოსნი, რომ თავის-რიცხ მრავალი ნათესავებთა მეოხებით სხვა-და-სხვა თავადის შეი-ღები უნდა ექლიტნა, ეხოცა, მამულები წაერთმეინა, როგორც წართვა ძნის ერისთავებს და ყველა ისინი თავის მუხანათი და მუქთა სახლიკაცის გვარის შვილებისთვის ეძლია, რაისა მაგალითები საქართველოს ისტორიაში ერთობ ბევრია. ნუ თუ მაღალ ჰაზროვან და გამჭრიახე კაცს დღე და ღამ სულ უმიზე-ზო და უსაბაბო ომებისკენ უნდა ჰქონიყო მიპყრობილი თვა-ლი და გული! უნდა ესთქვათ, რომ საქართველოს უბედურება-თა დამბადელ მიზეზათ თვით ირაკლის მეფობა იყო, თვით ამის მეფობას და მაშინდელთა ნეკრესლეთ, სამებელთ, ავალოეთ მო-

ჰყვით ისეთი უბედურება, რომელსაც ვინ იცის და ან ვინ აღწერს... ირაკლის მაღალი იდეები მხოლოდ იმით იყო შესანიშნავი და გამსჭვალული, რომ დღე და ღამ იგი განუწყვეტლივ ომებში ნადირობას ფიქრობდა, განუწყვეტლივ მაჰმადიანთ მთავრების ჟღერა ჰქონდა სახეში. ხშირად უმიზეზოთ დაეცემოდა ზოგი ერთ ხანებს, ააოხრებდა, აწიოკებდა, ცოლ-შვილს დაუტყვევებდა, უკანონოს ძალით სარჩო საცხოვრებელს წაართმევდა, ოკროს, ვერცლს გამოართმევდა, ბოლოს მოვიდოდა საქართველოში და ყველა იმ ნაცარცე ნაგლეჯ თავის ნათესაბაში გაიყოფოდა. მუნდა ვსთქვათ, რომ ამ გვარს შემთხვევებში კი მომეტებული ნაწილი სულ გლეხ-კაცობა იქლიტებოდა და წვებოდი ძირს, რაისა მეოხებით მაღალ წოდება მდიდრობდა. ნუ თუ იმისთანა მეფეს, როგორსაც ბარათაშვილი ხატავს „ბედი ქართლი“ თ და ლექსი „მეფის ირაკლის საფლავით“ რომ ამისთანა მაღალ იდეების მეფეს თავისი თვალი და გული მარტო იმაზე უნდა ჰქონიყო მიპყობილი, რომ მთელს სამეფო შესავალს მხოლოდ თვითონ იყოფდნენ, მხოლოდ თვითონ სქამდნენ და თავთავიანთის საკუთრივ ეკლესიეს იკეთებდნენ, რომ სიკვდილის შემდეგ შიგ დაესაფლავებინათ, ზედ ქვა დაედოთ და დაეწერათ, რომ აქ ესა და ეს მარხიაო. ვუნდა ვაღვიაროთ, რომ მთელის საქართველოს სამეფო შესავლიდამ ერთ გროშსაც არ სწირავდნენ ლარიბთა საქმეს. იმ დროში მთელი მთელიისი საფე იყო უსაქმო ხალხით, გლახებით, მშიერებით, მონებით, შიშველნი, ტიტველნი, მოხუცნი, ობოლნი, ქერიენი და სხვანი, მაგრამ მათთვის არსად ერთი თავ-შესაფარი სახლიც არ იყო, ესენი ქუჩაში ძაღლებივით იქლიტებოდნენ და მეფე პრეკლე კი თავის ღარიჯანით და მდიდარი სახლი კაცებით მხოლოდ ომების პლანებს აწყობდნენ და თავიანთ შეილთა გამდიდრებასა და ვითომც მამულის სიყვარულისათვის თავის დადებას. მაგრამ უფრო თავიანთის ინტერესებისთვის, თორემ მამულის სიყვარული ხომ არც კი იცოდნენ იმათ.

პრეკლე მეფემდის, საქართველოში წესად იყო დადგენილი რომ, თუ ვინმე თათრებისაგან ტყვეთ წაყვანილი გლეხი დაბრუ-

ნდებოდა საქართველოში ის თავის-უფალი იყო ბატონ-ყმობის მოვალეობისაგან. ეს კანონმდებლობითი განკარგულება თვით მახტანგ მეფის „სამართლის“ წიგნის გამოჩენამდე ყოფილა, რომელსაც უეჭველია სამეფო ანგარიშები გამოითხოვდა. მაგრამ ჩვენმა განვითარებულმა შრეკლე მეფემ კი თავისავე გვარის ანტონ ქათალიკოზითურთ ეს კანონიც მოსპო და გლეხი ტყვეობიდან მოსული ისევ ბატონს ჩააბარა ძალით. აი მაგალითიც: ქათინების ერთი გლეხის შვილი, რომელიც ტყვეთ იყო წაყვანრილი, საქართველოში მოსვლის შემდეგ თავის ბატონ ქანდელასვე დაუბრუნეს ისევ. სვიმონიძემ კი დარბაისლურათ განმარტა თავის „რანი ვიყავით გუშინ“-ში, რომ მეფე შრეკლე ტყვეობიდან მოსულთ გლეხთ ყმობიდან ანთავისუფლებდაო. დიახ! თვით ამის მოქმედებამ დაამხო საქართველო.

მე არ მინდა აქ სათითავეთ ყოველ საგანს შევებო და აეწერო, მაგრამ არ შეიძლება, რომ ორს შემთხვევაზედაც არა ვსთქვათრა, მაგალითად: მეფის ირაკლის ბრძანებით მეღექსე ბესიკი ჰალეაბრის ხიდილიდამ უნდა გადაეგდოთ და მოეკლეთ მხოლოთ მისთვის, რომ მან ერთი რალაც არშიყული ლექსი დასწერა. მაშინ ბესიკი საქართველოდამ გაიქცა, ჩერქეზეთში ტყვეთ ჩავარდა და ზოლოს ქ. იასსში მოკვდა. 1791 წ. ამას გარდა, საწყალს ზაბრიელ მაიორს, რომელმაც მეფე შრეკლეს დროს პირველათ გამართა საქართველოში თიატრი, ამის წარმოდგენებზე ჯერეთ თვით კათალიკოზი ანტონიც ყოფილა და შემდეგ კი ის თიატრიც დაუნგრევიათ და გაზრიელ მაიორიც კინალამ დაუსჯიათ ამის ბილეთებზე ასე წყნებულა — „შაური ორი, ზაბრიელი მაიორი“ შემდეგ სხვამ დაიწყო წარმოდგენები. (ნახე 1879 „დროებ.“ ჩემი ორი თელტ.) ამაზე მეტი დესპოტობ და უგვანი საქციელი შეიძლებოდალა რამე, არა მგონია, ამათი ქება კი არა და ისტორიაში სულაც უნდა ამოიხოცოს ყოველივე მათი გამადიდებელი შენიშვნები... ნუ თუ ხეირიან მამულისშვილს და მხრუნველ მეფეს ამ გვარი საქციელნი და განკარგულებანი უკანონოთ არ უნდა მიელო? ნუ თუ ამასაც ისტორიული მდგომარეობათა პირობები მოითხოვდა? არა გგონია.

მეფის ირაკლის შესახებ ბევრი რამ გვინდოდა გვეთქვა, თუ რა შეილიც ბრძანდება იგი, მაგრამ უადვილობის გამო მოვიხსენებთ მხოლოდ სოლომან მსაჯულზე. სოლომან მსაჯულის შესახებ ჩვენს ისტორიაში არა ფერია, მართლა იყო ასეთი შესანიშნავი კაცი თუ არა. რომელიც ეუბნება მეფე ირაკლის: „მაგრამ შენ მეფე ვინ მოგცა ნება, სხვას განუბოძო შენ ყმათ ცხოვრება, მისდევდე შენსა გულის კვეთებას და უთურგე ნიდე თავისუფლებას“ ეს კი არა და სემონის-ძემ თავის თავ-დაუქვრელი მედიდურობით ისიც განმარტა, რომ ჭაბუა მრბელიანი და ლუკალ ბარათაშვილი რესპუბლიკური ჰაზრის კაცები იყვნენ. და ვითამც საქართველოში ესენი ამასევე ჰქადაგებდნენ. მაგრამ ვინ იცის, ქართველებმა მაშინ რესპუბლიკა კი იცოდნენ თუ რა იყო? ეს კი არა და სემონიძე და მისის სტატიის მიმდევარნი მალე იმაშიაც დაგვარწმუნებენ, რომ ლუკალ ბარათაშვილი, ჭაბუა მრბელიანი, მეფე ირაკლი და სოლომან მსაჯული მეთვრამეტე საუკუნის ფერდინანდ ლასალები იყვნენ.

ჰველა ამ ცნობების შედეგ ჩვენ უნდა ვსთქვათ, რომ ბარათაშვილისაგან გამოხატულს მეფისთანას მრეკლეში ჩვენ ვერას ვხედავთ. ამიტომ ბარათაშვილის ჰაზრიც ოცნებათ მიგვაჩნია, რასაკვირველია თუ „ბედი ქართლის“ შინაარს ისტორიულის თვალთ შევხედავთ. უნდა ვაღვიაროთ, რომ ბარათაშვილმა განძრას დასწერა ეს და ამით მოიკლა მხოლოდ თავის გულის წუხილი, თორემ ის კარგათ გაიგებდა, თუ ვინც იყო მიზეზი საქართველოს დაუძლიურებისა და უბედურებისა. ბარათაშვილი ამას ამ 1839 წლებში ჰქადაგებდა, მაგრამ არიან ისეთნიც, რომელნიც დღესაც იმავეს იმეორებენ და ქებით ამკობენ იმას, რასაც მომავლო აღკავს და დაღეწას უქადის. ამ ისტორიული ცნობების მოყვანაზე შეიძლება, რომ ზოგი ერთებმა ცნობების დამტკიცება ითხოვონ, მაგრამ რა საჭიროა ესენი, წარმოადგინონ მრეკლეც, როგორც მეომარი მხედარი,

როგორც მეფე, გაარჩიონ ყოველი მისი ნამოქმედარი და თვით ესევე იქმნება ამის დასამტკიცებელ პასუხათ.

ბარათაშვილის „მერანი“ მიხორჟევსკიმ რუსულათ გადასთარგმნა და 1884 წ. რუს. გაზ. „მობოზრენია“ში დაბეჭდა. ამ შესანიშნავი ლექსის „მერანის“ დაწერის საბაბათ პირა გახდომია პოეტს.

1842 წ. ლეკებს ტყვეთ წაუყვანიათ ვილაც ილიკო. ამის ამბავი რომ შეუტყვია ნიკ. ბარათაშვილს, იგი ისე შეწუხებულა, ისე აღელვებულა, რომ თავის ღვლვათა და კვეთებათა დასაცხრომლათ ეს „მერანი“ დაუწერია. პი რასიტყვები მოჰყავს ამაზე თვით ბარათაშვილს;

„ილიას დაჭერა რომ შევიტყე, სწორეთ გითხრა ძალიან შეეწუხდი ასე, რომ სამი დღე გაბრუებული ვიყავ ათასის სხვა და-სხვა უცნაურის ფიქრებით და სურვილით და რომ გკითხა ჩემთვის ვისმეს, მეც არ ვიცოდი, რა მინდოდა. ბოლოს მესამე დღეს ეს ლექსი დაეწერე და თითქოს მან რაღაც შეება მომცაო. მსცდილობ, რომ ილიკოს როგორმე მივაწოდო; ვიცი გულში ჩაიციენებს და არ იქნება ამით არა ენუგეშოსრა“.

ნათქვამია: ხანდიხან ომიანობასაც სარგებლობა მოაქვსო. პი მაგალითად: ომი რომ არ ყოფილიყო და ილიკო ტყვეთ რომ არ წაეყვანათ, იქმნება ბარათაშვილს „მერანი“ არც კი დაეწერა. მაგრამ არ იფიქროთ, რომ ჩვენ ზემო მოყვანილ ომიანობისო უღალატ ანდაზა კი ჭეშმარიტებათ მიგვაჩნდეს.

ბარათაშვილის სიტყვისამებრ, უნდა განვმარტოთ, რომ ნ. ბარათაშვილი სრულიადაც იმ დროისთვის არ იყო დაბადებული. ანას თვითონაც სწერს გულ ჩათუთქული ერთ წერილში. მაგალითად: — „ახლა მე იმას ვამბობ, რომ მე შინაგან ხმა მიწევებს საუკეთესო ხვედრისაკენ, გულში მეთუნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელი მდგომარეობისთვის დაბადებულიო! ნუ გძინავსო!“

მე არ მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ლექსს კლდეს გამაყვანოს და დაეგდეს გაშლილ ადგილს, ოჰ, რა თავი-

სუფლათ ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გარდავხედავ ჩემს ასპარეზს“

ამ სტრიქონებიდან კარგათ მიხედება მკითხველი ბარათა-შვილის უთვის-ტომობას, მის ნაღვლით სავსე გრძობებს და მის განუსაზღვრელ მღელვარებას. ეს აღგილები უფრო მიტომ მოვიყვანეთ აქ, რადგანაც ამით უფრო კარგათ მიხედება. მკითხველი ბარათაშვილის შეხედულებას თავის თავზე და იმ საზოგადოებაზედაც, როცა ის ცხოვრობდა.

მე ვიცი, რომ ამ სტატიას ბევრნი დაუწყებენ კილვას და კიცხვას, შინაარსის და ცნობების შესახებ რომ არა სთქვან რა და საჭიროთ არ დაინახონ, ქართული ენის მხრივ კი ვერ მოითმენენ. ამ საგანზე ბაასი და წერა ამ უკანასკნელს დროს ჩვენს მწერლობაში ჩვეულებათ შემოიღეს. ისე წიგნი არ გამოვა, რომ მის დამწერის ენა არ გაჰკილონ და მასხარათ არ აილონ, რომ ქართული ენა სრულებით არა სცოდნიაო. ეს სენი ახალი სენი არის ჩვენს მწერლობაში, ეს მოისმის 1860 წლებიდან, როცა მაშინდელს ძველსა და ახალს თავობაში იყო ბრძოლა. რასაც მაშინ ძველი თავობა სთხოვდა ახალ-თაობას, სწორეთ მაშინდელი ახალი თავობა (დღეს აწ მოხუცი) სთხოვს ისევე დღევანდელს ახალ თავობასა, რომ ქართული ენა უნდა შეისწავლოთო. ამის შესახებ წინააღმდეგ არავენ იქმნება, რასაც დღეს ესკოდებთ, უეჭველია ეს შემდეგ გასწორდება, მაგრამ ჩვენის ენლანდელი მწერლების უთავბოლო საყვედურები კი სამუდამოთ საკიცხავათ დარჩება. რადგანაც არც ამ ვაჟბატონებმა იციან ქართული ენა, მაგრამ მცოდნეთ კი ითვლიან თავებს.

ბრ. ჩარკვიანის წიგნის ძალაშია ისჯიდვა შემდეგი ახალი წიგნები:

1, თვით მოქმედება სამაილსისა	25
2, ქვენი ქვენი ზანზალოვი კომ. ბრ. ცერცვაძისა	25
მ, ბარათაშვილი	10